ISSN - 2321-0389 (Print)
ISSN - 2321-0397 (Online)

संशोधन क्रांती

SANSHODHAN KRANTI

International Multidisciplinary Research Journal

Chief Editor

Mr. Chetan B. More

ISSN 2321 – 0389 (Print)

2nd MULTIDISCIPLINARY INTERNATIONAL CONFERENCE (MIC-2014)

Index

Sr. No.	Name	Title of the paper	Page No.
1	Rakesh BhagwanPatil Dr. Sudhakar Lotan Jadhav	Post-Scientific Sociological Research & Value orientation	1-5
2	प्रा. वी. व्ही. गावीत प्रा. डॉ. सुरेंद्र ए. मोरे	समाजशास्त्रीय संशोधनातील व्यष्टी अध्ययन पद्धत	6-9
3	प्रा. राजधर चेत्राम बेडसे	संशोधन अहवाल लेखन	10-12
4	प्रा. भाग्यश्री गुलाव पवार	शास्त्रीयसंशोधनाच्या पायऱ्या	13-15
5	आडे गणपती रावण	अनुसंधान का स्वरुप और महत्त्व	16-18
6	प्रा.कांतीलाल डी. सोनवणे	संशोधनाचा संशोधनाचा	19-21
7	प्रा. राठोड राजकुमार थावरा	अनुसंधान: सामग्री संकलन का महत्व	21-23
8	प्रा.डॉ.शामराव भगवान वायसे	सामाजिक शास्त्रातीलसंशोधन अहवालाचे तंत्र	24-26
9	प्रा.राठोड शिवाजी रामजी	लोकगीतो के अनुसंधान में मुलाकात पध्दति का महत्व	26-28
10	प्रा. योगेश जगन्नाथ कोरडे प्रा. सुनिल अजाबराव पाटील	संशोधनाचा संख्यात्मक आणि गुणात्मक दृष्टीकोन	28-30
11	मोमिन महेजबिन मुनिर पाटील कविता जानकीराम जोगी भारती प्रभाकर	संशोधन प्रक्रियेच्या प्रमुख पायऱ्या	31-32
12	कविता बाळू देशमुख साधना भिमराव चव्हाण अमृता प्रकाश सुलाखे	संशोधनाचे प्रकार	33-35
13	कुंभार समाधान लोटन	संशोधन प्रस्ताव आणि अहवाल लेखन	35-38
14	माधुरी कैलास पाटील शुभांगी कैलास पाटील	शासकीय व निमशासकीय माध्यमिक शाळेतील शिक्षक कर्मचाऱ्यांच्या कार्यप्रेरणेचा व व्यावसायिक ताण-तणावाचा तुलनात्मक अभ्यास	38-42
15	श्री. डिगंबर प्रल्हाद पाटील	सायबर क्राईम: संशोधनाची नवी दिशा	43-44
16	राजपूत मानसिंग हरचंदसिंग पाटील डिगंबर प्रल्हाद	भविष्यकालीन माहिती संप्रेषण तंत्रविज्ञानाचे घटक	45-48
17	प्रा. मुकेश मोतीला चावडा प्रा. तुषार मधुकर माळी	संशोधन प्रक्रियेतील पायऱ्या	48-50
18	किरण प्रकाश लंगरे	संशोधन विषयाची निवड संशोधनाची एक गरज	51-54
19	प्रा. योगेश माधवराव बोरसे	पुणे विद्यापीठातील शैक्षणिक विभागातील शिक्षकेत्तर सेवकांच्या वाचन सवयीमध्ये जयकर ग्रंथालयाचे योगदान	54-57

Vol- 11, Special Issue- VIII, February - 2014 ISSN 221 – 0389

शास्त्रीयसंशोधनाच्या पायऱ्या

प्रा. भाग्यश्री गुलाब पवार
सहा. प्राध्यापिका - समाजशास्त्र,
कला. वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय
गोवेली, ता. कल्याण, जिल्हा .ठाणे. - ४२१३०१

गोषवारा

संशोधनही एक दिर्घकाळ चालणारी प्रक्रीया आहे. सामाजिकसंशोधनामध्ये शास्त्रीयसंशोधन प्रध्दतीचा वापर करुन एखादी घटना किंवा समस्येचे सविस्तर विश्लेषण केले जाते. हे करत असताना संशोधनाची मुख्य प्रक्रीयासमजून घेणे आवश्यक आहे. संशोधन प्रक्रीयेतसंशोधनाच्या पायऱ्या ह्या महत्त्वाचा भाग मानल्या जातात. ज्याच्या आधारेसंशोधनाचा आराखडा करातयार करावा यांची नेमकी दिशा कशी असावी तसेचत्यातील निष्कर्शहे वास्तविक आणि सत्य स्वरुपात मांडण्यासाठी प्रत्येकसंशोधकांनीसंशोधनाच्या पायऱ्यांचे योग्य विश्लेषण करणे आवश्यक आहे. सदर प्रबंधात (शोध निंबधात) त्याचा उहापोह करण्यात आला आहे.

बिजसंज्ञा: शास्त्रीयसंशोधन, संशोधनाच्या पायऱ्या.

प्रस्तावना

सामाजिकसंशोधनामध्ये शास्त्रीयसंशोधन पध्दतीच्या आधारेसंशोधन कार्य पूर्ण करावे लागतेहे कार्य करतानासंशोधकासमोर अनेक प्रश्न उपस्थित होतात तेव्हा संशोधन विषयाची नेमकी समस्या काय आहेहेसमजुन घेऊन शास्त्रीय पध्दतीनेसंशोधन करतानासंशोधन प्रक्रियेचा भाग म्हणूनत्याचे टप्पे निश्चित करावे लागतात. हे करत असताना संशोधकाने अत्यंत जाणिवपूर्वक काटेकोर निष्पक्षपाती व शास्त्रीय आधारावर त्यांची निर्मिती करणे आवश्यक आहेतरच त्या संशोधनाला योग्य अशी दिशा प्राप्त होईल. संशोधकाला अपेक्षित असणारे निष्कर्ष साध्य करण्यासाठीसंशोधन प्रक्रीयेतील टप्पे अत्यंत स्पष्ट असणे आवश्यक आहे.

या संदर्भात सदरच्या प्रबंधात सामाजिकसंशोधन प्रक्रीयेतील टप्पेस्पष्ट करण्याचा प्रयत्न हा मुख्य उद्देश आहे याचा फायदासंशोधकालासंशोधन दिशा ठरविण्यासाठीहोऊ शकतो.

शास्त्रीयसंशोधनाच्या पायऱ्या

शास्त्रीयसंशोधनाचे टप्पे:

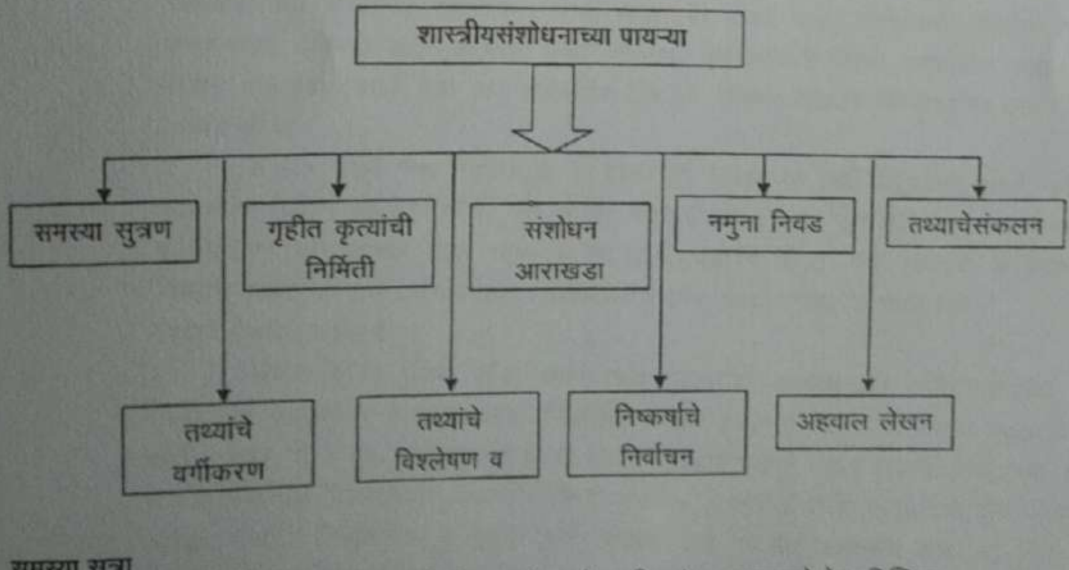

समस्या सुत्रा

समस्या सुत्रा ही संशोधनाची पहिली पायरी आहे. पहिल्यांदा अभ्यासाचे त्र निश्चित रून मा अध्ययनाची समस्या निश्चित रावी. यात सामाजि घटना व समस्या समजून घेऊन समाज उपयोगी, पुढील

संशोधनाला दिशा दोरी समस्या निवडावी. संशोधारा समस्येविषय जिज्ञासा, तरोच व्यवहारि दृष्टीन असो आवश्य आहे.

संशोधनाचा विषय/समस्या ाळीजपुर्व निवडो अत्यंत आवश्य आहे. समस्या सुत्रा ही पायरी व्यवस्थितरीत्या पार` ली तरच पुढील संशोधन ार्यात अडचणी निर्माा होार नाहीत.

ृहितृ त्यांची निर्मिती

संशोधनासाठी आपा जी समस्या निवडलेली आहे, त्या समस्येचे ए संभाव्य उत्तर िंवा स्पष्टी रा म्हून विधान मांडले जाते. ृहीत ृत्यामुळे या मांडलेल्या संभाव्य विधानामुळे संशोधनाची दिशा निश्चित होते. समस्येविषयी असारे ज्ञान, प्रत्या अनुभव, वास्तवि घटना यांच्या आधारानेच ृहीत ृत्यांची निर्मिती रावी. पर्याप्त व स्पष्ट ज्ञानाच्या आधारावर मांडलेली आपली ृहीतृ त्य (सिद्धांत आि संशोधनाच्या पातळवीर तपासली जात असल्यामुळे) सोपी व निरिा रयाजोगी असो आवश्य आहे. ृहीतृ त्य ही उपलब्ध तथ्यांच्या आधारावर ारे िंवा ाोटे ठरू श तात.

संशोधन आराडा

संशोधन ार्याला निश्चित दिशा दोरी महत्वपूर्ा अशी ही तिसरी पायरी आहे. संशोधन आराडा हे संशोधनाचे उद्धीष्ठ ज्या स्वरूपात आहे, त्या प्रमााात संशोधनाला आवश्य असाारा नमुना निवड, तथ्य सं लन तथ्य वर्गी रा, विश्लेषा व निष्र्ष या सर्वांची मांडाी आराडयाद्वारे रावी. तरोच संशोधन रतांना नेमी संशोधनाची ाोती पद्धत वापरावी? तथ्य सं लन से रावे? या विषयी संशोधन आराडयात निश्चित रावे. आराडयामुळे तथ्यांचे वर्गी रा, विश्लेषा रयासोबतच निष्र्ष स्पष्ट रता येतात.

नमुना निवड

संशोधनात नमुना निवड पद्धत वापरली जाते. निवडयात आलेला नमुना हा संपूर्ा समग्राचे प्रतिनिधीत्व राारा घट आहे. नमुन्याच्या सोल अध्ययनातून ाढलेले निष्र्ष हे संपूर्ा ए ाचेच निष्र्ष म्हून मानले जातात. समग्राची ए रूपता, प्रतिनिधि नमुन्याची शक्यता आि निष्र्षाची पर्याप्तता हया नमुना निवड पद्धतीच्या तत्वांचे पालन रो आवश्य आहे. अध्ययनात नमुना निवडीचा वापर `ल्याने अध्ययनात विश्वसनियते बरोबरच वेळ श्रम पैसा यांची बचत देील होते.

तथ्यांचे सं लन

संशोधनात संशोधनासंबंधी आवश्य त्या माहितीचे सं लन रावे लाते. तथ्य सं लन रतांना प्राथमि िंवा द्वैतिय िंवा दोन्ही स्त्रोतांचा वापर रावा लातो. प्रश्नावली, मुलाात, अनुसुची, निरिा अनुसुची यासारख्या तथ्य सं लनाच्या साधनांना निश्चित स्वरूप दो ारजेचे आहे. संशोधनाशी संबंधीत साहित्याचे वाचन-मनन, अनुभवी-जााार व्यक्तिंशी विचार-विनिमय, विषयाबाबतचे चिंतन इत्यादींच्या आधारे तथ्याचे सं लन रून त्याची चाचाी घेऊन तथ्य साधनातील दोष दूर रावेत व तथ्य निर्दोष/दोषरहित बनवले जावेत.

तथ्यांचे वर्गी रा

सं लीत `लेली तथ्य माहिती व आ डेवारी ही अस्ताव्यस्त आि विुरलेली असते, वर्गी राच्या माध्यमातून विशिष्ठ पद्धतीची मांडाी रून सं लीत तथ्याला महत्व प्राप्त रून दिले जाते. संशोधनाचे उदेश व उप ल्पना डोळयासमोर ठेऊन साम्य व भेदाच्या आधारावर वर्गी रा रावे. तथ्याचे `ले लेले वर्गी रा विश्लेषास उपयुक्त ठरून संशोधनाच्या निश्चित उदेशापर्यंत पोहचो संशोधारा शक्य होते.

तथ्याचे विश्लेषा व निष्र्ष

विश्लेषा ही ए व्याप प्रिया असून त्यात परस्परांशी संबंधीत अने ार्यांचा समावेश असतो. संशोधाच्या तटस्थतेयर व प्रामािपावर विश्लेषाचे प्रामाय अवलंबून असते. विश्लेषाचे तर्रशुद्ध विचारांची मालीा तयार रो हे मुय ार्य असून मालीच्या चौ टीत तथ्यांना बसवून त्यांचा परस्पर संबंध स्पष्ट रावा. व सं लीत तथ्याच्या विश्लेषााच्या आधारावर निष्र्ष मांडावेत. विश्लेषीत `लेली सामुग्री/तथ्य पुर्तः विषयानुरूप , मवद्ध, प्रामाि, विश्वसनिय, व परिृ त असो आवश्य आहे. सं लीत तथ्यांच्या आधरे जे निष्र्ष ाढले जातील त्यांच्या नि षावर मुळ ृहीत ृत्य तपासून पहावेत. ते जर संशोधन ार्याच्या निष्र्षांच्या सोटीस उतरले तर ते ृहीतृ त्य स्विृ त व प्रमाित ठरतात. व अशा ृहीतृ त्यांना सिद्धांताचे स्वरूप प्राप्त होते.

Vol- 11, Special Issue- VIII, February - 2014 ISSN 221 – 0389

नि॰र्षांचे निर्वचन

अध्ययनाच्या आधारावर ाढलेले नि॰र्ष ोल्या सिद्धांतास अनुरूप ि्वा सुसंगत आहे याचा मागोवा घेऊन त्या सिद्धांताच्या आधारे आपल्या पाहणीचे स्पष्टी रा रावे. बौद्धी प्रयोगाद्वारे तथ्यांचे नि॰र्षांचे स्वरूप प्र ट माध्यमातून ळते. आलेल्या नि॰र्षांचे स्वरूप असेच ा आहे? हे संशोध ाला या पायरीच्या

अहवाल लेखन

नि॰र्षांचे निर्वचन` त्यानंतर संशोधनाचे ार्य संपते. परंतू संशोधन त्यांने` लेले संशोधन लो ांपर्यंत पोहचवया रीता त्या संशोधनाचा अहवाल तयार रावा. नाहीतर संशोधन ार्य हे` वळ संशोध ापुरतेच मर्यादीत राहील. अहवाल तयार रो हे संशोधनाचे शेवटचे ार्य आहे. अध्ययनातील संपादीत तथ्य, सामग्रीचे पुरावे, स्पष्टी रा यांच्या आधारावर अहवाल निर्मिती रावी. संशोधन अहवालात प्रस्तावना समस्येचे र्वान संशोधनाचा उद्देश, अध्ययन ेत्र, अध्ययन पद्धती, नमुना निवड संशोधन ार्याचे संघटन, विश्लेषा आणि निर्वचन, सुचना इत्यादी सर्व ोष्टींचे सविस्तर विवरा द्यावे. ए प्र ारे संशोध ाचा अहवाल म्हाजेच संशोधन ार्यास पुर्णविराम होय.

निष्कर्ष

एखाद्या घटनेचे वा समस्येचेसंशोधनहे दीर्घकालिन स्वरुपाचे असते. या संशोधन प्रक्रीयेचा विचार करीत असता संशोधन पध्दतीच्या पायऱ्या ह्या संशोधनात महत्त्वाची भुमिका बजावत असतात. या पायऱ्यांतील प्रत्येक पायरीही महत्वपूर्ण असून एका पायरीत देखिल चुक झाल्यास त्याचा संपर्ण संशोधनावर परिणाम दिसून येतो. म्हणून प्रत्येक पायरीवर काळजीपूर्वक काम केले पाहिजेतरचसंशोधन यशस्वीरित्या पूर्णहोऊ शकेल.

संदर्भ सूची

- डॉ. आगलावे प्रदीप, संशोधन पध्दती शास्त्र व तंत्रे, विद्या प्रकाशन नागपूर, १ जानेवारी २०००
- डॉ. भांडारकर पु. ल., सामाजिकसंशोधन पध्दती, महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथ निर्मिती मंडळ नागपूर, तृतीय आवृत्ती १९८७
- प्रा. मुळे रा. श. , प्रा. उमाठे वि. तु. शैक्षणिकसंशोधनची मुलतत्वे विदया बुक्स औरंगाबाद, तृतीय आवृत्ती १९९८
- Sharma R. D., Research Method is Social Science, National Books Organization, New Delhi १९९०
- Sharma k. R. ResearchMythology, National Publishing house Jaipur २००२

==============***====================***====================

ISSN 2277-5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Peer Reviewed Referred and
UGC Listed Journal
(Journal No. 40776)

Volume - VII, Issue - II
MARATHI
April - June - 2018

IMPACT FACTOR / INDEXING
2017 - 5.2 www.sjifactor.com

AJANTA PRAKASHAN

VOLUME - VII, ISSUE - II - APRIL - JUNE - 2018
AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 5.2 (www.sjifactor.com)

CONTENTS OF MARATHI

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१२	राष्ट्रीय सेवा योजना विभागातील कार्यक्रम अधिकाऱ्यांसमोरील (प्राध्यापक) आव्हाने - एक समाजशास्त्रीय अभ्यास प्रा. भाग्यश्री गुलाब पवार	६४-६९
१३	भारतीय संगीताचे बदलते स्वरूप प्रा. एस. व्ही. शिंदे	७०-७३
१४	विद्यार्थ्यांच्या जीवनातील शिक्षकांचे महत्त्व डॉ. पौर्णिमा शिरीश कोल्हे	७४-७६
१५	शिक्षकांना शिक्षित करणे आव्हाने किंवा संधी प्रा. रंजिता वीरकर	७७-८१
१६	भारतीय भाषांच्या अभ्यासातून संस्कृतीचे जतन प्रा. गीता जाधव	८२-८६
१७	आजच्या शिक्षकांना भेडसावणाऱ्या मानसिक समस्या डॉ. राजाराम रा. जाधव	८७-९०
१८	२१व्या शतकातील संगीत शिक्षकांपुढील आव्हाने आणि संधीची उपलब्धता - एक दृष्टीक्षेप सौ.कविता राजीव कुळकर्णी	९१-९४
१९	Moulding Society through Teaching डॉ. रत्नाकर म्हस्के स्नेहा शंकरराव नामेवार	९५-९९
२०	सर्वसमावेशक शिक्षणासाठी शिक्षकाची भूमिका व क्षमता कोमल सुभाष खरात	१००-१०३
२१	२१व्या शतकातील शिक्षकांची भूमिका आणि आव्हाने सहा. प्रा. वसंत पानसरे	१०४-१०७
२२	२१व्या शतकात शिक्षकांची भूमिका आणि आव्हाने रश्मी शेट्ये - तुपे	१०८-१११
२३	ललित कालसंदर्भात कलाशिक्षकाची भूमिका संघपाल उत्तम म्हस्के	११२-११४

VOLUME - VII, ISSUE - II - APRIL - JUNE - 2018
AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 5.2 (www.sjifactor.com)

१२. राष्ट्रीय सेवा योजना विभागातील कार्यक्रम अधिकाऱ्यांसमोरील (प्राध्यापक) आव्हाने - एक समाजशास्त्रीय अभ्यास

प्रा. भाग्यश्री गुलाब पवार
सह. प्राध्यापक, समाजशास्त्र कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, गोवेली, ता. कल्याण, जि. ठाणे, महाराष्ट्र.

गोषवारा

आजच्या काळात प्रत्येक व्यक्ती हा तणावाखाली असलेलाच दिसून येत असतो. व्यक्ती कोणत्याही ठिकाणी कार्यरत असला तरी त्याला वेगवेगळया आव्हानांना सामोरे जावे लागतेच समाजातील इतर व्यक्तींचा शिक्षकी पेशाकडे बघण्याचा दृष्टीकोन हा फक्त अर्धाच दिवस काम, अशा पध्दतीचा दिसून येतो. परंतु यांना किती प्रकारच्या समस्या आव्हानांना सामोरे जावे लागत असते हे कोणाच्या लक्षात येतच नाही तसेच समाजातील इतर व्यक्तींसोबतच महाविद्यालयातील इतर प्राध्यापक वर्ग देखिल रा.से. यो. विभागाकडे व कार्यक्रम अधिकाऱ्यांकडे त्रासिक दृष्टीने पाहतो. व त्यामुळे कार्यकम अधिकाऱ्याला अनेक आव्हानांना सामोरे जावे लागते. हे लक्षात घेऊन रा. से. यो. विभागातील कार्यकम अधिकाऱ्यांसमोरील (प्राध्यापक) आव्हाने समाजशास्त्रीय अभ्यास हा विषय प्रस्तुत अभ्यासासाठी निवडण्यात आला आहे. प्रस्तुत अभ्यासासाठी रा. से. यो. विभागात कार्यकम अधिकारी म्हणून कार्यरत असणारे प्राध्यापकच एकक म्हणून निवडण्यात आले आहेत, व तथ्य संकलनासाठी मुलाखत व अनुसूचिचा वापर करण्यात आला आहे. या अभ्यासाअंती असे लक्षात आले की, रा. से. यो. विभागातील कार्यकम अधिकाऱ्यांसमोर अनेक आव्हाने असतात व ही आव्हाने पेलण्यासाठी तो तणावमुक्त असणे आवश्यक आहे. त्याचा तणाव दुर करण्याच्या दृष्टीने महाविद्यालय व विद्यापीठामार्फत उपकम राबविणे आवश्यक आहे.

प्रस्तावनाः

सद्याच्या आधूनिकीकरणाच्या युगात माणवाचे आयुष्य हे अत्यंत धकाधकीचे बनले आहे. अनेक समस्या आव्हाने त्याच्या समोर उभी आहेत. कौंटुबिक, सामाजिक, आर्थिक इ. अनेक प्रकारच्या आव्हानांना तो सामोरा जात असतो. याच प्रमाणे महाविद्यालयांमध्ये प्राध्यापक म्हणून कार्यरत असणाऱ्या व्यक्तींना देखिल वेगवेगळया विभागाच्या विविध जबाबदाऱ्या पार पाडतांना अनेक आव्हाने पेलावी लागतात. त्यातच रा. से. यो. विभाग हा महाविद्यालयातील अत्यंत महत्वपूर्ण असणाऱ्या विभागाचे कार्यकम अधिकारी बनणे हे खरच एक खुप मोठे आव्हान आहे.

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या मनात सामाजिक जाणिव निर्माण करून त्यांना समाजाभिमुख बनविण्याचे मुख्य काम रा. से. यो. विभाग करतो. या रा. से. यो. ची सुरवात म. गांधींच्या जन्म शताब्दी वर्षापासून म्हणजेच २४ सप्टेंबर 1969 साली भारत सरकारच्या युवा कल्याण विकास व कीडा मंत्रालयाच्या अंतर्गत महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांसाठी करण्यात आली आहे. ज्या समाजात आपण राहतो, त्यांला समजावून घेणे, समाजातील अडचणी

Special Issue, March 2019
MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318
International Multilingual Refereed Research Journal

Vidyawarta®

Indian Council And Social Science Research

(Western Regional Center, Mumbai)
And

Jeevandeep Shaikshanik Sanstha
Arts, Commerce & Science College, Khardi

Tq.Shahapur, Dist.Thane.
(Affiliated to Mumbai University)

Organized

Two Day's Interdisciplinary National Conference on

Impact of Globalisation on Indian Tribal Community

On Dated : **01 & 02 March, 2019**

Organized By

Jeevandeep Shaikshanik Sanstha
Arts, Commerce & Science College, Khardi,
Shahapur,Dist-Thane- 421601

Prof. D.M.Bhutale	**Prof.K.R. Kalkate**
Convener	I/C. Principal

INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF INDIA

VOLUME-II,ISSUE-VI, FEB-2017

भारतीय अर्थव्यवस्था व अर्थक्रांती

Prof.Mrs.Aditi Atul Pande
JSSP Arts, Commerce & Science College, Goveli

[illegible] अशुद्ध झाल्याने आणि ते [illegible] महाग असल्याने भारत [illegible] राहतो आहे. तर त्यामुळेच [illegible] होत असल्याने भेदभाव [illegible] आपल्या देशात प्रचंड क्षमता [illegible] आणि सामाजिक विषमतेमुळे [illegible] न पटणा–या अनेक तडजोडी [illegible] त्यामुळे आपला चांगल्या [illegible] कमी झाला आहे आपल्या [illegible] प्रश्न निर्माण झाले आहेत, [illegible] अव्यवस्थेत कसे आहे आणि [illegible] 'ऑपरेशन' केले तर चांगली [illegible] याची मांडणी गेली १६ वर्षे [illegible]

[illegible] काय?

[illegible] धर्म, पंथ, भाषा, प्रांत, [illegible] गरीब, श्रीमंत असा कोणताही [illegible] माणसाला मानवी प्रतिष्ठा आणि [illegible] यावे, अशी व्यवस्था निर्माण [illegible] असलेली ही चळवळ आहे.

[illegible] ही मुंबईत नोंदणी झालेली [illegible]

[illegible] विनिमयाचे माध्यम आहे, पण ते [illegible] असल्याने देशात [illegible] आहे, तो समृद्ध कसा [illegible] पाच प्रस्तावांच्या मार्गाने सांगत या पाच प्रस्तावांची देशात अंमलबजावणी केल्यास व्यवस्थेचे बहुतांश प्रश्न सुटण्याचा मार्ग मोकळा होईल, भारतीय माणसाच्या वृत्तीत दोष असल्याने आपले प्रश्न निर्माण झाले नसून वाईट व्यवस्थेने भारतीय माणसाच्या वृत्तीवर विपरीत परिणाम केले आहेत, असे अर्थक्रांती मानते तसेच भारतासारखा दुसरा देश जगात नसल्याने आपले प्रश्न आपण आपल्याच पद्धतीने सोडविले पाहिजेत, असा आग्रह धरते आणि तो बदल कसा शक्य आहे, याची शास्त्रशुद्ध मांडणी करते.

अर्थक्रांतीचे पाच प्रस्ताव :

1. करप्रणाली रद्द :

सध्या अस्तित्वात असलेली करप्रणाली (केंद्र सरकार, राज्य सरकार व स्थानिक प्रशासनाचे सर्व कर) पूर्णतरू रद्द करणे (आयात कर अथवा कस्टम डयुटी वगळता) देशातील सर्व म्हणजे केंद्र, राज्य आणि पालिकांचे, असे सुमारे ५ि कर सध्या आपण भरतो.

2. बँक व्यवहार कर :

सरकारी महसुलासाठी फक्त 'बँक व्यवहार कर' सिंगल पॉइंट डिडक्शन टॅक्स लागू करणे. बँकेद्वारे होणा–या प्रत्येक व्यवहारावर एका निश्चित प्रमाणात वजावट करणे, (उदा. २ टक्के प्रति व्यवहार) वजावट फक्त जमा खात्यावरच (रिसीव्हिंग एन्ड अकौंट्लाच) व्हावी, ही २ टक्के वजावट निश्चित प्रमाणात केंद्र सरकार, राज्य सरकार, स्थानिक प्रशासन व त्या विवक्षित बँकेच्या खात्यावर वर्ग करण्यात यावी. (उदा.०.७० टक्के केंद्र, ०..६०टक्के

Principal
Jeevandeep Shaikshnik Sanstha's
Arts, Commerce & Science College, Goveli

[illegible] लोकांची फसवणूक होऊ नये या साठी [illegible]

[illegible] परिणाम :

[illegible] आळा (चांगली गोष्ट)

[illegible] झाल्यास वस्तू आणि सेवा यांच्या [illegible] ते ३०% : नी कमी होऊ शकतात. [illegible] आहे का?) , तसे झाल्यास [illegible] कमी वेळात कित्येक पटींनी [illegible]

[illegible] कमी झाल्यास अप्रत्यक्षपणे [illegible] होईल का, की एका रात्रीत पगारदार [illegible] ३० ते ५०% नी वाढेल.

[illegible] सर्व चलनी नोटा रद्द केल्यास [illegible] वरील शिक्षा रद्द केल्यास [illegible] जो प्रचंड पैसा जमा होइल [illegible] (वाढेल?) आणि [illegible] होईल?) परिणाम

[illegible] विक्रीकर, अबकारी, जकात [illegible] खात्यातील अगणित (केंद्र, [illegible] आणि स्थानिक स्वराज्य संस्था) [illegible] काय?(हा एक सामाजिक [illegible]

[illegible] क्रांती :

[illegible] होत असलेल्या जीएसटी [illegible] अर्थक्रांती प्रस्ताव लागू झाल्यास [illegible], काळा पैसा, भ्रष्टाचार, [illegible] दहशतवाद हे प्रश्न सुटू शकतात. [illegible] प्रस्ताव लागू करण्यासाठी [illegible] दबाव निर्माण करण्यासाठी [illegible] असे आवाहन अर्थक्रांती राष्ट्रीय [illegible] सचिव प्रशांत देशपांडे [illegible] येथे केले.

[illegible] अमलबजावणीमुळे सर्व देशात [illegible] होणार असल्याने तसेच काळा [illegible] नसल्याने सर्वांना शांत, समृद्ध, [illegible] अर्थपूर्ण आयुष्य जगण्याची संधी [illegible] सर्व १३१ कोटी भारतीय [illegible] त्यामुळे प्रत्येक भारतीय नागरिक [illegible] सदस्य आहे. अर्थक्रांती कोणतीही देणगी घेत नाही. जे घेतले किंवा दिले जाते, ते त्या विशिष्ट उपक्रमासाठीचे योगदान असते. या योगदानावरच अर्थक्रांती चळवळ गेली १६ वर्षे वाढते आहे.

भारतीय नागरिक जगण्याच्या शर्यतीत व्यस्त आहेत, तरीही दैनंदिन जीवनात आपण व्यस्त असतानाही मानसिक आणि शारीरिक आरोग्याची काळजी घेतल्याशिवाय आपण आरोग्यदायी आणि अर्थपूर्ण आयुष्य जगू शकत नाही.

अर्थक्रांतीचेही तसेच आहे. आपण आपापल्या समूहात वेगवेगळ्या भूमिका बजावत असलो तरी निखळ भारतीय म्हणून भेदभावमुक्त व्यवस्थेसाठी आपण प्रयत्न करतच राहिले पाहिजे. अर्थक्रांतीला आजच्या समाजातील कोणतेही भेदभाव मान्य नाहीत, त्यामुळे असे भेदभाव मान्य करणारे नागरिक, संस्था, पक्ष आणि संघटना यांच्याशी अर्थक्रांतीचा काहीही संबंध नाही.

संदर्भ :

1-अर्थक्रांती मराठी जगत

2.अर्थक्रांती प्रतिष्ठान

3.An Ecnomic Revoluation Like A Miracle
Author : Anil Bokil

4.Arthakranti Mission India*s Economic Rejvenation

5.Author : Anil Book

6. www-arthakranti-org

J.S.S.P's Arts, Com. & Sci. College, Gowali, Tal. Kalyan

Principal
Jeevandeep Shaikshanik Sanstha's
Arts, Commerce & Science College, Goveli,
Goveli, Tal. Kalyan, Dist. Thane - 421 301.

IRJI
INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF INDIA

VOLUME-II,ISSUE-VI, FEB-2017

THE EMERGING TRENDS IN INDIAN LITERAURE IN ENGLISH

Suvarna Kaluram Vishe
JSSP College of Arts, Commerce and Science, Goveli,Kalyan, Dist- Thane.

ABSTRACT:

Englishlanguage and literature in India starts with the advent of East India Company in India. As East India Company spread its wing in southern peninsula, English language started to get newer pockets of influence.During the post-independence period Indian English Literature has undergone many transformations be it in the field of poetry, drama and fiction.

Today Indian English as well as Indian writing in English has got its own identity. A number of recent Indian writershave produced significant literary work, making a mark in the literary world. One among the very few Indian authors in English who are marketed well by the media, are encouraged by schools and parentsIndian writing in English has come of age creatively and critically in the 21st century and has spread across the globe.

Indian English literature refers to the body of work by writers in India who write in the English language and whose native or co-native language could be one of the numerous languages of India. Its early history began with the works of R. K. Narayan, Mulk Raj Anand and Raja Rao who contributed to Indian fiction in the 1930s. It is also associated with the works of members of the Indian diaspora, such as V. S. Naipaul, Kiran Desai, Jhumpa Lahiri, Agha Shahid Ali, Rohinton Mistry and Salman Rushdie, who are of Indian descent.

It is frequently referred to as Indo-Anglian literature. (Indo-Anglian is a specific term in the sole context of writing that should not be confused with Anglo-Indian). As a category, this production comes in the broader realm of postcolonial literature—the production from previously colonised countries such as India.

Indeed, according to the words of an Indian critic Iyengar three decades ago, quoted by Kachru, there seems to be an acceptance of Indian English literature as "one of the voices in which India speaks...it is a new voice, no doubt, but it is as much Indian as the others" (Kachru 1994).

KEY WORDS: Indo-Anglian, Diaspora, Emerging Trends, Literature.

INTRODUCTION:

In the early 20th century, when the British conquest of India was achieved, a new breed of writers started to emerge on the block. These writers were essentially British who were born or brought up or both in India. Their writing consisted of Indian themes and sentiments but the way of storytelling was primarily western

JSSP's Arts, Com. & Sci. College, Goveli, Tal. Kalyan
Principal
Jeevandeep Shaikshanik Sanstha's Arts, Commerce ... College, Goveli.

Cry, The Peacock were once popular. But, these books became popular only abroad. However,Markandaya's Bombay Tiger (2008) and Anita Desai's Zigzag Way (2004) did not receive the same response as their earlier books did.

Feminist attitude is strong but it doesn't address the real gender issues like domestic violence, female infanticide, denial of education to women, sexual abuses of women etc. This was more pronounced in writings in 1980s and 1990s.

Kiran Desai's literary creations are endowed with multicultural themes in which the hopes, aspirations of men and women in a globalised society are presented to comprehend the contemporary reality. Desai's novels reveal the subtleties and nuances of fictional art that contribute to her growth and development as a major influence on the literature of Indian Diaspora. Her command of English language springs out of her cosmopolitan outlook, training and disciplined study of creative literature.

Meenaxi Reddy Madhavan's blogs were sensational all over India. It was not just because of her revolutionary ideas but because of her sassy and erotic content. She wrote under the pseudonym. Whenever a woman writes about love, sex and marital lives the people sense that it has an autobiographical element which makes the sales even better but certainly affects the author's privacy. Another female writer who was preyed by such prejudice and social taboo was Kamala Das.

The female characters in male authors' writings are also undergoing a change. Females are notany more the homemakers but multitasking motherly figures who manage the house affairs and office jobs. She has got attitude, career and independent personality.

In Chetan Bhagat's novel Two States, we can the hero staying with his lover's family tryin to impress her family. So the general socia attitude towards women are changing and it i honestly depicted the Indian popular fiction c both male and female authors.

The technocrats and managers seem t strike a nerve for today's audience. The insid accounts of IITs and IIMs have become ultima sellouts. The first writer to start this trend w Chetan Bhagat, a pass out of IIT Delhi and II Ahmedabad. But later Sidin Vadakut's Dorl series, Neeraj Chibba's Zero Percentile al followed the style. It evidently shows the Indi preference for technocrats and profession jobs.

Indian English writers the honest pictu of Indian households. IssuesLike, dow casteism, female in fanticides etc. we portrayed blatantly Dalit writers like Dilp Chit Narayan Mane, Sharankumar Limbale were e openers to the marginalized society. Dalit issu were highly sensitized by Indian English write Mulk Raj Anand's Untouchable, Coolieetc. R Narayan's English Teacher and Dark Ro responded against the unhealthy practices Indian marriages. However, today not ma English writers turn their focus to social issu Anexception is Aravind Adiga's White Ti (2008) which was based on casteism and aftermath. But the number of several so issues of India remains unexplored.

Writers who write about villages and stories which may be unheard to the cities David Davidar are appreciated in newspap and also abroad. But his works are not found bestseller lists today. But today, the charact may be Indians, but we cannot feel an Ind language's touch in their language. Am Appa, Papa, Maa is replaced by Mum, Dad Even the con science dialogues make it feels t the thought process is also in English. colloquialterminologies are similar to that

Principal
Jeevandeep Shaikshanik Sanstha's

SANSHODHAN KRANTI - International Multidisciplinary Research Journal
Vol- 10, Special Issue, January- 2014 ISSN 2321 – 0397 (Online)

तारपा महोत्सव - आदिवासी संस्कृतीचा प्रसार व सर्वांगीण विकास

प्रा. भाग्यश्री गुलाब पवार
सहा. प्राध्यापिका) - समाजशास्त्र,
कला, वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय,
हायेली, ता. कल्याण, जिल्हा ठाणे

गोषवारा

आदिवासी समुदायाचा सांस्कृतीक संबंध हा निसर्ग व मानवी व्यवहाराशी आहे. संस्कृतीचा विकास प्रसारणवादी मानववंशशास्त्रीय दृष्टीने केला असता असे दिसते की, आदिवासी विकास विभाग प्रकल्प डहाणू, जिल्हा ठाणे यांनी आयोजित केलेल्या 'तारपा महोत्सव' या कार्यक्रमामुळे मोठ्या प्रमाणात आदिवासी संस्कृतीचा प्रसार झाला आहे. या कार्यक्रमांतर्गत घेण्यात आलेल्या विविध उपक्रमांमध्ये सहभागी झालेल्या आदिवासी स्त्री-पुरुष (व्यक्तींचा) न्युनगंड नाहीसा होऊन, ते समाजातील इतर सर्व व्यक्तींसोबत मिसळले होते. त्यांच्यातील न्युनगंड नाहीसा करून त्यांना सक्षम बनवून त्यांचा विकास साधण्याचे काम या तारपा महोत्सवाने केलेले दिसून येते. या उपक्रमाने डहाणू, पालघर, वसई, तलासरी या तालुक्यातील आदिवासींचा आत्मविश्वास वृध्दिंगत होऊन ते समाजात मिसळत असतील तर संपूर्ण महाराष्ट्रात व भारतात असे उपक्रम राबवले तर आदिवासींच्या सर्वांगीण विकासाची वाटचाल सुरु होईल.

बिजसंज्ञा: तारपा महोत्सव, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प, आदिवासी संस्कृती, प्रसार, सर्वांगीण विकास.

प्रस्तावना

आदिम समुदयाची संस्कृती ही समकालीन समुदायापासून वेगळी आहे. ते त्यांच्या सांस्कृतीक जीवनातून अस्मिता निर्माण करताना दिसतात. त्यांचे सांस्कृतीक जीवन कला, साहित्य, नृत्य, गायन, वादन यातुन त्यांची स्वतंत्र ओळख, इतर समुदायापेक्षा वेगळी जीवन पध्दती दिसून येते. या संस्कृतीचा प्रसरणवादी मानववंशशास्त्रीय दृष्टीकोनातुन अभ्यास करण्यासाठी महाराष्ट्र राज्यातील ठाणे जिल्हातील डहाणू तालुक्यात एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प डहाणू यांच्या वतीने 'तारपा महोत्सवा' चे प्रथमच आयोजन करण्यात आले, ज्याचा प्रमुख उद्देश हा आदिवासींच्या पारंपारीक सांस्कृतीक मूल्यांचा विकास व्हावा, निसर्गाशी असलेल्या ऋणानुबंधनाशी निकोप नाते वृध्दिंगत व्हावे यासाठी डहाणू येथे २१ ते २३ डिसेंबर २०१३ तारपा महोत्सव या सांस्कृतीक कार्यक्रमाचे आयोजन महाराष्ट्र शासन आदिवासी विकास महामंडळातून करण्यात आले. आदिवासी संस्कृतीचे प्रसारण नव्या पिढितील समाजासमोर करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला. या सांस्कृतीक कार्यक्रमाचा आदिवासी संस्कृती प्रसारणवादाच्या मानववंश शास्त्रीय-दृष्टया अभ्यास करण्यात आला आहे.

उद्देश

- प्रस्तूत संशोधन-शोध निबंधाचा मुख्य उद्देश हा आदिवासी संस्कृतीचा प्रसरणवादी दृष्टीकोणातून अभ्यास करणे हा आहे.
- तारपा महोत्सवात शासकीय व अशासकीय संस्थाचे संस्कृती प्रसारणातील व विकासातील कार्य समजून घेणे.
- आदिवासी संस्कृतीच्या विकासात शासकीय योजनांचे प्रभावी सहाय्य व त्यांचे संस्कृती प्रसरणाचे योगदान समजुन घेणे.

संशोधन पद्धती

प्रस्तूत संशोधन शोध निबंधात सहभागी निरिक्षण पद्धतीचा वापर केला आहे. संशोधकाने प्रत्यक्ष त्या क्षेत्राला भेट देऊन व मुलाखत पध्दत वापरून संशोधन साहित्य एकत्रीत केले आहे. तसेच इंटरनेट, वर्तमानपत्र इ. दुय्यम साधनांचा वापर केला. व्यष्टी अध्ययन पध्दतीचा वापर करून सदरच्या शोध निबंधासाठी आवश्यक असणारी माहिती सखोल रित्या मांडण्यासाठी डहाणू येथील तारपा महोत्सवाची निवड करण्यात आली होती. सदरच्या तथ्याचे वर्णनात्मक व विश्लेषणात्मक पद्धतीने माहीतीचे सादरीकरण करून निष्कर्ष काढले आहेत.

तारपा महोत्सव

आदिवासी संस्कृतीचा प्रसार व जतन करण्याच्या उद्देशाने एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प डहाणू व आयुष अशासकिय संस्था, नवोदय ग्रामीण संस्था व इतर अशासकीय संस्था यांच्या संयुक्त विद्यमाने आदिवासी सांस्कृतीक महोत्सव म्हणून 'तारपा महोत्सव' हा कार्यक्रम २१ ते २३ डिसेंबर २०१३ रोजी पारनाका, डहाणू बीच येथे आयोजीत करण्यात आला होता. या महोत्सवात आदिवासी पारंपारीक नृत्यासह, पारंपारीक व विविध प्रकारचे खाद्य पदार्थांचा आस्वाद, चिकू सफारी, नभांगण (पतंगोत्सव), ग्रिनथॉन (पर्यावरण व स्वास्थ्याबाबत जनजागृती मॅरेथॉन), हस्तकला, वारली आर्ट फेस्टीवल, विविध बचत गटांचे स्टॉल्स, गावांची सहल, आदिवासी जीवनशैली व सांस्कृतीची ओळख, अस्सल वन खजाना, समाधान योजनेत विविध शासकीय योजनांची माहिती अशा प्रकारचे अनेक कार्यक्रम राबवण्यात आले होते

या महोत्सवात आपले नृत्य सादर करण्यासाठी नऊ गटानी सहभाग घेतला होता. प्रत्येक गटांत २२ ते २८ व्यक्ती होत्या. त्याच प्रमाणे अकरा बचत गटानी आपले खाद्य पदार्थ विक्री करून आर्थिक विकास साधला. वन विभाग डहाणू यानी देखील या उपक्रमात सहभागी होऊन पर्यटकाना जंगल सफर करून दिली. महाराष्ट्र शासनातर्फे लावण्यात आलेल्या स्टॉलवर विविध योजनांची माहिती देण्यात आली. आदिवासींच्या झोपडीची प्रतिकृती तयार करण्यात आली होती. सुंदर अशा समुद्र किनारी आयोजीत केलेल्या या कार्यक्रमाला सुमारे ४५ ते ५० हजार लोकानी भेट देऊन मनमुराद आनंद मिळवला.

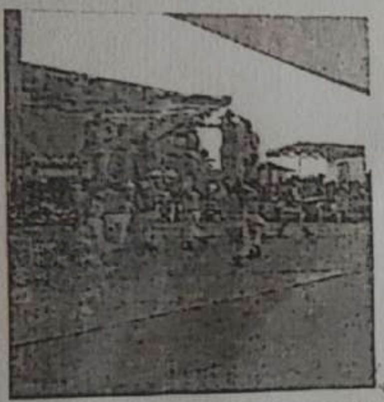

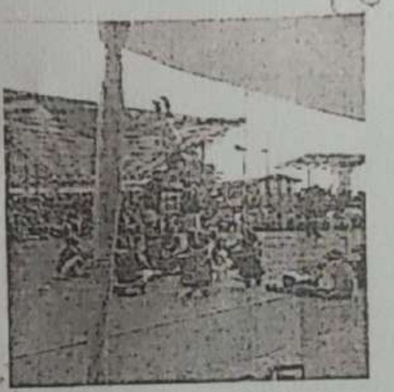

तारपा महोत्सव - संस्कृती प्रसरणवादी दृष्टीकोनातून

आदिवासी संस्कृतीचे अस्तीत्व आणि जीवनपध्दतीमधील साहित्य, कला, भाषा, संगीत, गायन हे सर्व संस्कृतीच्या प्रसारणाचे कार्य करतात संस्कृतीच्या प्रसारणाचे काम सास्कृतीक महोत्सवातून मोठ्या प्रमाणात केले जाते. यातुन आधुनिक काळामध्ये सभ्यतापूर्ण समाजात सस्कृतीचे प्रसरण करण्याच्या दृष्टीकोनामधुन एकात्मीक आदिवासी विकास प्रकल्प डहाणू यांच्या प्रयत्नाने संस्कृतीचे प्रसरण मोठया प्रमाणात झालेले दिसून येते.

आदिवासींच्या सांस्कृतिक विकासात शासकीय योजनांचे योगदान

आदिवासीच्या मुळसंस्कृतीचे प्रसरण व जतन संवर्धन करण्याच्या दृष्टीने शासकीय योजनांचे योगदान महत्वाचे आहे. आदिवासी संस्कृतीच्या प्रसरणात शासकीय योजनांचा प्रयोग म्हणून तारपा महोत्सव डहाणू याकडे पाहीले तर लक्षात येते की अशा प्रकारच्या महोत्सवाचे आयोजन केल्यास आदिवासींची संस्कृती, प्रतिकांची जपवणूक आणि त्यांना राजमान्यता मिळवून देता येइल.

आदिवासींसाठी असणाया अनेकविध योजना त्यांच्या पर्यंत पोहचू लागल्या तर त्यांच्यातील न्यूनगंड नाहीसा होऊन नकळत ते सर्वांमध्ये मिसळतील व त्यांचा विकासही घडेल. आदिवासींच्या विकासात शासकीय योजना महत्वाच्या आहेत.

National conference on ... com

निष्कर्ष

१. तारपा महोत्सवाच्या यशाची गुरूकिल्ली म्हणजे प्रकल्प अधिकारी, अशासकीय संस्था आणि येथील आदिवासींचा सक्रीय पुढाकार
२. राज्य आणि देश पातळीवर अशा प्रकारच्या महोत्सवांची उभारणी करणे म्हणजे खऱ्या अर्थाने सामाजिक बांधिलकी आणि विविधतेत एकता जोपासणे होय.
३. राष्ट्रीय प्रवाहात आदिवासींना सामील करून घेणे म्हणजे सामाजिक, आर्थीक, सांस्कृतीक न्यायाचे खऱ्या अर्थाने प्रस्थापीकरण होय
४. अशा उपक्रमांतून आदिवासींमधील न्यूनगंड नाहीसा होऊन त्यांच्यातील आत्मविश्वास [illegible] होऊन त्यांच्या [illegible] जाणीव निर्माण होऊन खऱ्या अर्थाने त्यांचा सर्वांगीण विकास सूरू होईल.

संदर्भ सुची

१. पुढारी वर्तमानपत्र रविवार २२ डिसेंबर २०१३
२. डहाणू टाईम्स रविवार २२ डिसेंबर २०१३
३. राजतंत्र वर्तमानपत्र रविवार २२ डिसेंबर २०१३
४. इंटरनेट
५. www.esakal.com

National Conference on Empowerment of Tribal Communities

संचालित कला, वाणिज्य व विज्ञान
गोवेली
ता.कल्याण
जि.ठाणे
४२१३०१.

ISSN - 2321-0389 (Print)
ISSN - 2321-0397 (Online)

संशोधन क्रांती

SANSHODHAN KRANTI

International Multidisciplinary Research Journal

Chief Editor
Mr. Chetan B. More

ISSN 2321 – 0389 (Print)

2nd MULTIDISCIPLINARY INTERNATIONAL CONFERENCE (MIC-2014)

Index

Sr. No.	Name	Title of the paper	Page No.
1	Rakesh BhagwanPatil Dr. Sudhakar Lotan Jadhav	Post-Scientific Sociological Research & Value orientation	1-5
2	प्रा. वी. व्ही. गावीत प्रा. डॉ. सुरेंद्र ए. मोरे	समाजशास्त्रीय संशोधनातील व्यष्टी अध्ययन पद्धत	6-9
3	प्रा. राजधर चैत्राम बेडसे		
4	प्रा. भाग्यश्री गुलाव पवार	संशोधन अहवाल लेखन	10-12
5	आडे गणपती रावण	शास्त्रीयसंशोधनाच्या पायऱ्या	13-15
		अनुसंधान का स्वरुप और महत्व	16-18
6	प्रा.कांतीलाल डी. सोनवणे	संशोधनाचा संशोधनाचा	19-21
7	प्रा. राठोड राजकुमार थावरा	अनुसंधान: सामग्री संकलन का महत्व	21-23
8	प्रा.डॉ.शामराव भगवान वायसे	सामाजिक शास्त्रातीलसंशोधन अहवालाचे तंत्र	24-26
9	प्रा.राठोड शिवाजी रामजी	लोकगीतो के अनुसंधान में मुलाकात पध्दति का महत्व	26-28
10	प्रा. योगेश जगन्नाथ कोरडे प्रा. सुनिल अजाबराव पाटील	संशोधनाचा संख्यात्मक आणि गुणात्मक दृष्टीकोन	28-30
11	मोमिन महेजबिन मुनिर पाटील कविता जानकीराम जोगी भारती प्रभाकर	संशोधन प्रक्रियेच्या प्रमुख पायऱ्या	31-32
12	कविता बाळू देशमुख साधना भिमराव चव्हाण अमृता प्रकाश सुलाखे	संशोधनाचे प्रकार	33-35
13	कुंभार समाधान लोटन	संशोधन प्रस्ताव आणि अहवाल लेखन	35-38
14	माधुरी कैलास पाटील शुभांगी कैलास पाटील	शासकीय व निमशासकीय माध्यमिक शाळेतील शिक्षक कर्मचाऱ्यांच्या कार्यप्रेरणेचा व व्यावसायिक ताण-तणावाचा तुलनात्मक अभ्यास	38-42
15	श्री. डिगंबर प्रल्हाद पाटील	सायबर क्राईम: संशोधनाची नवी दिशा	43-44
16	राजपूत मानसिंग हरचंदसिंग पाटील डिगंबर प्रल्हाद	भविष्यकालीन माहिती संप्रेषण तंत्रविज्ञानाचे घटक	45-48
17	प्रा. मुकेश मोतीला चावडा प्रा. तुषार मधुकर माळी	संशोधन प्रक्रियेतील पायऱ्या	48-50
18	किरण प्रकाश लंगरे	संशोधन विषयाची निवड संशोधनाची एक गरज	51-54
19	प्रा. योगेश माधवराव बोरसे	पुणे विद्यापीठातील शैक्षणिक विभागातील शिक्षकेत्तर सेवकांच्या वाचन सवयीमध्ये जयकर ग्रंथालयाचे योगदान	54-57

शास्त्रीयसंशोधनाच्या पायऱ्या

प्रा. भाग्यश्री गुलाब पवार
सहा. प्राध्यापिका - समाजशास्त्र,
कला. वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय
गोवेली, ता. कल्याण, जिल्हा .ठाणे. - ४२१३०१

गोषवारा

संशोधनही एक दिर्घकाळ चालणारी प्रक्रीया आहे. सामाजिकसंशोधनामध्ये शास्त्रीयसंशोधन प्ध्दतीचा वापर करुन एखादी घटना किंवा समस्येचे सविस्तार विश्लेषण केले जाते. हे करत असताना संशोधनाची मुख्य प्रक्रीयासमजून घेणे आवश्यक आहे. संशोधन प्रक्रीयेतसंशोधनाच्या पायऱ्या ह्या महत्त्वाचा भाग मानल्या जातात. ज्याच्या आधारेसंशोधनाचा आराखडा करातयार करावा यांची नेमकी दिशा कशी असावी तसेचत्यातील निष्कर्शहे वास्तविक आणि सत्य स्वरुपात मांडण्यासाठी प्रत्येकसंशोधकांनीसंशोधनाच्या पायऱ्यांचे योग्य विश्लेषण करणे आवश्यक आहे. सदर प्रबंधात (शोध निंबधात) त्याचा उहापोह करण्यात आला आहे.

बिजसंज्ञा: शास्त्रीयसंशोधन, संशोधनाच्या पायऱ्या.

प्रस्तावना

सामाजिकसंशोधनामध्ये शास्त्रीयसंशोधन पध्दतीच्या आधारेसंशोधन कार्य पूर्ण करावे लागतेहे कार्य करतानासंशोधकासमोर अनेक प्रश्न उपस्थित होतात तेव्हा संशोधन विषयाची नेमकी समस्या काय आहेहेसमजुन घेऊन शास्त्रीय पध्दतीनेसंशोधन करतानासंशोधन प्रक्रियेचा भाग म्हणूनत्याचे टप्पे निश्चित करावे लागतात. हे करत असताना संशोधकाने अत्यंत जाणिवपूर्वक काटेकोर निष्पक्षपाती व शास्त्रीय आधारावर त्यांची निर्मिती करणे आवश्यक आहेतरच त्या संशोधनाला योग्य अशी दिशा प्राप्त होईल. संशोधकाला अपेक्षित असणारे निष्कर्ष साध्य करण्यासाठीसंशोधन प्रक्रीयेतील टप्पे अत्यंत स्पष्ट असणे आवश्यक आहे.

या संदर्भात सदरच्या प्रबंधात सामाजिकसंशोधन प्रक्रीयेतील टप्पेस्पष्ट करण्याचा प्रयत्न हा मुख्य उद्देश आहे याचा फायदासंशोधकालासंशोधन दिशा ठरविण्यासाठीहोऊ शकतो.

शास्त्रीयसंशोधनाच्या पायऱ्या

शास्त्रीयसंशोधनाचे टप्पे:

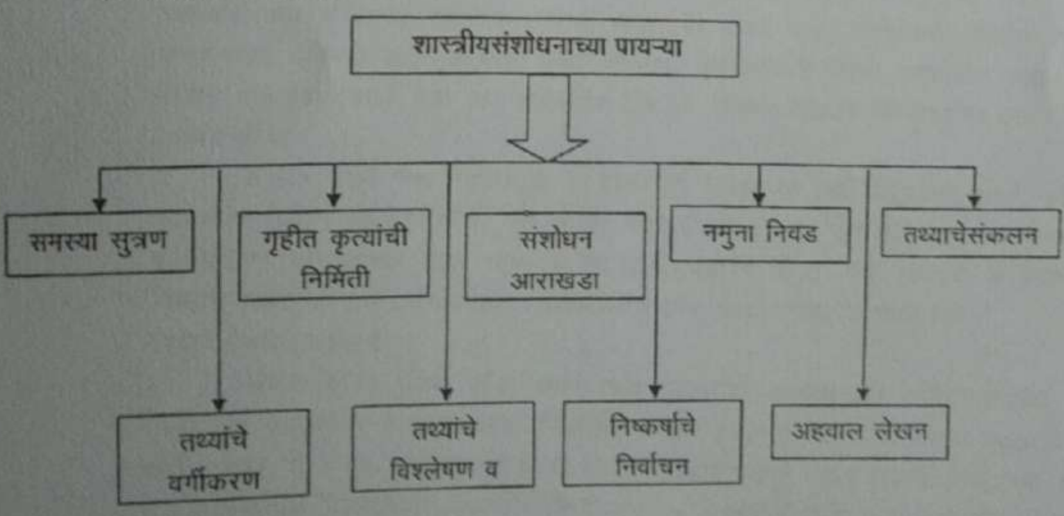

समस्या सुत्रा

समस्या सुत्रा ही संशोधनाची पहिली पायरी आहे. पहिल्यांदा अभ्यासाचे ेत्र निश्चित रून मा अध्ययनाची समस्या निश्चित रावी. यात सामाजि घटना व समस्या समजून घेऊन समाज उपयोगी, पुढील

संशोधनाला दिशा देणारी समस्या निवडावी. संशोधकास समस्येविषय जिज्ञासा, तसेच व्यवहारिक दृष्टीने असो आवश्य आहे.

संशोधनाचा विषय/समस्या काळजीपुर्व निवडो अत्यंत आवश्य आहे. समस्या सुत्रा ही पायरी व्यवस्थितरीत्या पार`ली तरच पुढील संशोधन र्याात अडचणी निर्मा होणार नाहीत.

गृहितृ त्यांची निर्मिती

संशोधनासाठी आपा जी समस्या निवडलेली आहे, त्या समस्येचे ए संभाव्य उत्तर किंवा स्पष्टी रा म्हणून विधान मांडले जाते. गृहीत, त्यामुळे या मांडलेल्या संभाव्य विधानामुळे संशोधनाची दिशा निश्चित होते. समस्येविषयी असारे ज्ञान, प्रत्या अनुभव, वास्तवि घटना यांच्या आधारानेच गृहीत, त्यांची निर्मिती रावी. पर्याप्त व स्पष्ट ज्ञानाच्या आधारावर मांडलेली आपली गृहीतृ त्य (सिद्धांत आणि संशोधनाच्या पातळीवर तपासली जात असल्यामुळे) सोपी व निरिक्षा रयाजोगी असो आवश्य आहे. गृहीतृ त्य ही उपलब्ध तथ्यांच्या आधारावर खरे किंवा खोटे ठरू श तात.

संशोधन आराखडा

संशोधन र्याला निश्चित दिशा देणारी महत्वपूर्ण अशी ही तिसरी पायरी आहे. संशोधन आराखडा हे संशोधनाचे उद्धीष्ठ ज्या स्वरूपात आहे, त्या प्रमााात संशोधनाला आवश्य असाारा नमुना निवड, तथ्य सं लन तथ्य वर्गी रा, विश्लेषा व निष्कर्ष या सर्वाची मांडी आराखड्याद्वारे रावी. तसेच संशोधन रतांना नेम ी संशोधनाची कोती पद्धत वापरावी? तथ्य सं लन से रावे? या विषयी संशोधन आराखड्यात निश्चित रावे. आराखड्यामुळे तथ्यांचे वर्गी रा, विश्लेषा रयासोबतच निष्कर्ष स्पष्ट रता येतात.

नमुना निवड

संशोधनात नमुना निवड पद्धत वापरली जाते. निवडयात आलेला नमुना हा संपुर्ा समग्राचे प्रतिनिधीत्व रारा घट आहे. नमुन्याच्या सखोल अध्ययनातून काढलेले निष्कर्ष हे संपुर्ा ए ाचेच निष्कर्ष म्हणून मानले जातात. समग्राची ए रूपता, प्रतिनिधि नमुन्याची शक्यता आणि निष्कर्षाची पर्याप्तता हया नमुना निवड पद्धतीच्या तत्वांचे पालन रो आवश्य आहे. अध्ययनात नमुना निवडीचा वापर `ल्याने अध्ययनात विश्वसनियते बरोबरच वेळ श्रम पैसा यांची बचत देील होते.

तथ्यांचे सं लन

संशोधनात संशोधनासंबंधी आवश्य त्या माहितीचे सं लन रावे लाते. तथ्य सं लन रतांना प्राथमि किंवा द्वैतिय किंवा दोन्ही स्त्रोतांचा वापर रावा लातो. प्रश्नावली, मुलाखत, अनुसुची, निरिक्षा अनुसुची यासारख्या तथ्य सं लनाच्या साधनांना निश्चित स्वरूप देो गरजेचे आहे. संशोधनाशी संबंधीत साहित्याचे वाचन-मनन, अनुभवी-जााार व्यक्तिंशी विचार-विनिमय, विषयाबाबतचे चिंतन इत्यादींच्या आधारे तथ्याचे सं लन रून त्याची चाचणी घेऊन तथ्य साधनातील दोष दूर रावेत व तथ्य निर्दोष/दोषरहित बनवले जावेत.

तथ्यांचे वर्गी रा

सं लीत `लेली तथ्य माहिती व आ डेवारी ही अस्ताव्यस्त आणि विखुरलेली असते, वर्गी राच्या माध्यमातून विशिष्ठ पद्धतीची मांडी रून सं लीत तथ्याला महत्व प्राप्त रून दिले जाते. संशोधनाचे उद्देश व उप ल्पना डोळयासमोर ठेऊन साम्य व भेदाच्या आधारावर वर्गी रा रावे. तथ्याचे `ले लेले वर्गी रा विश्लेषास उपयुक्त ठरून संशोधनाच्या निश्चित उद्देशापर्यंत पोहचो संशोध ास शक्य होते.

तथ्याचे विश्लेषा व निष्कर्ष

विश्लेषा ही ए व्याप प्रक्रिया असून त्यात परस्परांशी संबंधीत अने र्यांचा समावेश असतो. संशोध ाच्या तटस्थतेवर व प्रामाणि पावर विश्लेषााचे प्रामाय अवलंबून असते. विश्लेषााचे र्तशुद्ध विचारांची माली ा तयार रो हे मुख्य र्य असून माली च्या चौ टीत तथ्यांना बसवून त्यांचा परस्पर संबंध स्पष्ट रावा. व सं लीत तथ्याच्या विश्लेषााच्या आधारावर निष्कर्ष मांडावेत. विश्लेषीत `लेली सामुग्री/तथ्य पुर्णतः विषयानुरूप , मवद्ध, प्रामाणि , विश्वसनिय, व परिृ त असो आवश्य आहे. सं लीत तथ्यांच्या आधारे जे निष्कर्ष काढले. जातील त्यांच्या नि षावर मुळ गृहीत, त्य तपासून पहावेत. ते जर संशोधन र्त्यांच्या निष्कर्षांच्या सोटीस उतरले तर ते गृहीतृ त्य स्विृ त व प्रमाणित ठरतात. व अशा गृहीतृ त्यांना सिद्धांताचे स्वरूप प्राप्त होते.

Vol- 11, Special Issue- VIII, February - 2014 ISSN 221 – 0389

निष्र्षांचे निर्वचन

अध्ययनाच्या आधारावर ाढलेले निष्र्ष ोल्या सिद्धांतारा अनुरूप ािा सुसंगत आहे याचा मागोवा घेऊन त्या सिद्धांताच्या आधारे आपल्या पाहीचे स्पष्टी रा रावे. बौद्धी प्रयिद्वारे तथ्यांचे निष्र्षांचे स्वरूप प्र ट रून त्यातील संबंधांना स्पष्ट रावे. आलेल्या निष्र्षांचे स्वरूप अरोच ा आहे? हे संशोध ाला या पायरीच्या माध्यमातून ळते.

अहवाल लोन

निष्र्षांचे निर्वचन ` त्यानंतर संशोधनाचे ार्य संपते. परंतू संशोधन र्त्याने ` लेले संशोधन लो ांपर्यंत पोहचवया रीता त्या संशोधनाचा अहवाल तयार रावा, नाहीतर संशोधन ार्य हे ` वळ संशोध ापुरतेच मर्यादीत राहील. अहवाल तयार रो हे संशोधनाचे शेवटचे ार्य आहे. अध्ययनातील संपादीत तथ्य, साम्रीचे पुरावे, स्पष्टी रा यांच्या आधारावर अहवाल निमिर्ती रावी. संशोधन अहवालात प्रस्तावना समस्येचे र्वान संशोधनाचा उद्देश, अध्ययन ेत्र, अध्ययन पद्धती, नमुना निवड संशोधन ार्याचे संघटन, विश्लेषा आाि निर्वचन, सुचना इत्यादी सर्व ोष्टींचे सविस्तर विवरा द्यावे. ए प्र ारे संशोध ाचा अहवाल म्हाजेच संशोधन ार्यास पुर्विराम होय.

निष्कर्ष

एखाद्या घटनेचे वा समस्येचेसंशोधनहे दीर्घकालिन स्वरुपाचे असते. या संशोधन प्रक्रीयेचा विचार करीत असता संशोधन पध्दतीच्या पायऱ्या ह्या संशोधनात महत्त्वाची भुमिका बजावत असतात. या पायऱ्यांतील प्रत्येक पायरीही महत्वपूर्ण असून एका पायरीत देखिल चुक झाल्यास त्याचा संपर्ण संशोधनावर परिणाम दिसून येतो. म्हणून प्रत्येक पायरीवर काळजीपूर्वक काम केले पाहिजेतरचसंशोधन यशस्वीरित्या पूर्णहोऊ शकेल.

संदर्भ सूची

- डॉ. आगलावे प्रदीप, संशोधन पध्दती शास्त्र व तंत्रे, विद्या प्रकाशन नागपूर, १ जानेवारी २०००
- डॉ. भांडारकर पु. ल., सामाजिकसंशोधन पध्दती, महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथ निर्मिती मंडळ नागपूर, तृतीय आवृत्ती १९८७
- प्रा. मुळे रा. श. , प्रा. उमाठे वि. तु. शैक्षणिकसंशोधनची मुलतत्वे विदया बुक्स औरंगाबाद, तृतीय आवृत्ती १९९८
- Sharma R. D., Research Method is Social Science, National Books Organization, New Delhi १९९०
- Sharma k. R. ResearchMythology, National Publishing house Jaipur २००२

===============***=====================***=====================

Special Issue, March 2019

AH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

International Multilingual Refereed Research Journal

Vidyawarta®

Indian Council And Social Science Research

(Western Regional Center,Mumbai)
And

Jeevandeep Shaikshanik Sanstha
Arts, Commerce & Science College, Khardi

Tq.Shahapur, Dist.Thane.
(Affiliated to Mumbai University)

Organized

Two Day's Interdisciplinary National Conference on

Impact of Globalisation on Indian Tribal Community

On Dated : **01 & 02 March, 2019**

Organized By

Jeevandeep Shaikshanik Sanstha
Arts, Commerce & Science College, Khardi,
Shahapur,Dist-Thane- 421601

Prof. D.M.Bhutale
Convener

Prof.K.R. Kalkate
I/C. Principal

MAH MUL/03051/2012
ISSN: 2319 9318 | Vidyawarta® Peer-Reviewed International Publication | March 2019 Special Issue | 011

65) आदीवासींच्या समस्या व शासकीय उपाययोजना
राजपूत विलास भरतसिंग, औरंगाबाद ||235

66) गोवेली ठाकुरपाडयातील आदीवासी समुदायाची शैक्षणिक स्थिती— एक चिकित्सक...
प्रा. भाग्यश्री गुलाब पवार, जि. ठाणे, महाराष्ट ||239

67) जागतिकीकरण आणि 'तळ ढवळताना' काव्यसंग्रहातील आदिवासी कविता
प्रा. आनंद वारके, जि. कोल्हापूर ||242

68) IMPACT OF GLOBALIZATION ON TRIBALECONOMY IN INDIA
Mr. Rahul Jadhav, Dist. Thane ||247

69) Tribal Development Programmes and Policies in India
Dr. Afroz Begum, Aurangabad ||251

70) आदिवासी समाजाच्या विकासात मानव अधिकारची भूमिका.....
डॉ. येसके नागनाथ दिगांबर ||255

www.vidyawarta.com/03 | http://www.printingarea.blogspot.com

३. शर्मा डी. डी. व गुप्ता एम. एल., भारतीय सामाजिक समस्याऐं, साहित्य भवन पब्लिकेशन, २००४.

४. गढवाल ए. ए., आदिवासींचे समाजशास्त्र, विद्या प्रकाशन, नागपूर, २०१२.

५. पाटील के. जी. व कुलकर्णी ज्योती, चव्हाण बी. व्ही. व वाइकर ए. व्ही., समाजशास्त्र, निराली प्रकाशन, पुणे.

६. साळुंखे सर्जेराव, समाजशास्त्रातील मुलभूत संकल्पना, नरेंद्र प्रकाशन, पुणे.२, २००६.

७. कन्हाडे बी. एम. भारतीय समाज : प्रश्न आणि समस्या, पिंपळापूरे प्रकाशन, २००९.

८. महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक मंडळ, समाजशास्त्र, पूणे प्रकाशन, २०१३.

९. झा राजेशकुमार (संपादक), योजना (आदिवासी आणि वंचित समाज), जानेवारी २०१४.

१०. कच्छल दिपीका (संपादक), योजना (आरोग्य), फेब्रुवारी २०१६.

११. सिंह ब्रिजेश (संपादक), लोकराज्य, ऑगस्ट २०१६.

१२. www.wikipidea.com/ अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती.

□□□

66

गोवेली ठाकुरपाडयातील आदीवासी समुदायाची शैक्षणिक स्थिती— एक चिकित्सक अभ्यास

प्रा. भाग्यश्री गुलाब पवार
सह. प्राध्यापक, समाजशास्त्र,
कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय गोवेली,
ता. कल्याण, जि. ठाणे, महाराष्ट्र

****

गोषवारा:—

शिक्षण ही आजच्या काळाची गरज बनली आहे. शिक्षणाशिवाय मानवाचे जिवन हे पशुप्रमाणेच असेल. समाजाचा भाग असणाऱ्या आदीवासी समुदायानी देखिल शिक्षणाकडे वळणे अत्यंत गरजेचे आहे. या समुदायाची शैक्षणिक स्थिती जाणून घेऊन त्यांना शिक्षणाभिमुख बनविने ही सर्वांचीच नैतिक जबाबदारी आहे. हे लक्षात घेऊन गोवेली ठाकुर पाडयातील आदीवासी समुदायाची शैक्षणिक स्थिती—एक चिकित्सक अभ्यास हा विषय प्रस्तुत अभ्यासासाठी निवडला आहे. प्रस्तुत अभ्यासासाठी गोवेली ठाकुरपाडा गावात राहणारे लोक एकक म्हणून निवडण्यात आले आहेत व तथ्य संकलनासाठी मुलाखत व अनुसूचिचा वापर करण्यात आला आहे. या अभ्यासाअंती असे लक्षात आले आहे की, गोवेली ठाकुर पाडयातील लोंकामध्ये सध्या शिक्षणाचे महत्त्व रूजत आहे व आपण शिकलो नाही म्हणून मजुरी सारखी कामे करावी लागतात पण आपल्या मुलांनी शिकुन मोठे व्हावे ही अपेक्षा व्यक्त केली जात आहे. या समुदायाच्या सर्वांगिण विकासासाठी कौशल्य विकास कार्यशाळा, रोजगाराभिमुख कार्यशाळा आयोजित केल्यास त्या आपल्या विकासाकडे वाटचाल करू शकतात.

प्रस्तावना:—

जेव्हा संपूर्ण सृष्टीचा विचार केला जातो तेव्हा

सजिव सृष्टीमध्ये मानवानेच स्वतःच्या प्रगतीकडे वाटचाल केल्याने दिसून येते. जंगल खोऱ्यात भटकणारा मानव ते अंतराळात वास्तव्य करण्यास प्रयत्नशिल असणारा माणूस यात मोठी तफावत दिसून येत आहे आणि हे फक्त शिक्षणामुळेच शक्य झाले आहे. शिक्षणामुळेच मानवाचे प्राण्यातून मानवी प्राण्यात रूपांतर झालेले दिसते.

व्यवहारामध्ये शाळेत जाण्याला शिक्षण म्हटले जाते, सध्याच्या समाजात शाळेत जाणे, साक्षरता, परिक्षा, पदव्या, ज्ञान, जिवनाला वळण लावणे यालाच शिक्षण म्हटले जाते पण शास्त्रीय अर्थाने पाहिल्यास शिक्षण म्हणजे विकसनशिल बदल होय. शिक्षणाची संकल्पना समजून घेण्यासाठी अनेक शास्त्रज्ञांनी सांगितलेल्या व्याख्या अभ्यासल्यास सोपे जाते. स्वामी विवेकानंद यांच्यामते शिक्षण म्हणजे सुप्तावस्थेत असलेल्या दैवी पूर्णत्वाचे प्रकटीकरण होय. तसेच म. गांधी यांच्यामते शरीर, मन व आत्मा यांचा सर्वांगिण विकास म्हणजे शिक्षण होय व रविंद्रनाथ टागोर यांच्यामते सर्व चराचर सृष्टीशी आपल्या जिवनाचा मेळ म्हणजे शिक्षण होय. थोडक्यात शिक्षण म्हणजे असे म्हणता येईल की, सुसंस्कार, चारित्र्यसंवर्धन, आत्मप्रकटीकरण, सर्वांगसुंदर जिवन जगण्याची तयारी, नैसर्गिक व सामाजिक वातावरणाशी समरस होण्याची पात्रता तसेच नैतिक व आध्यात्मिक मुल्यांचा संस्कार म्हणजे शिक्षण होय.

महाराष्ट्राची एकूण आदिवासी लोकसंख्या २०११ च्या जनगननेनुसार १०५.१० लाख म्हणजेच एकूण लोकसंख्येच्या ९.३५ टक्के असलेली दिसून येते तसेच महाराष्ट्राचे भौगोलिक क्षेत्र ३,०७,७१३ चौ. कि. मी. एवढे असून त्यापैकी ५०,७५७ चौ. कि. मी. क्षेत्र आदीवासी उपाय योजनेखाली येते. एकाच विशिष्ट भूप्रदेशावर राहणारा, समान बोलीभाषा बोलणारा व समान सांस्कृतिक जिवन जगणारा पण अक्षर ओळख नसणाऱ्या स्थानिय गटाच्या समुदायाला गिलीन आणि गिलीन यांनी आदीवासी समाज म्हटले आहे. भारताप्रमाणेच महाराष्ट्रात देखिल आदीवासींच्या अनेक जाती जमाती आढळून येतात. कल्याण तालुक्यात देखिल आदीवासींच्या अनेक जमाती आढळतात त्यातील गोवेली ठाकूर पाडा या ठिकाणी ठाकर वस्ती आढळते. सुमारे १२७ लोकसंख्या असलेला हा पाडा आहे, ज्यात ६१ महीला व ६६ पुरुष आहेत. हा पाडा ग्रुप ग्रामपंचायत गोवेली—रेवती हद्दीत मोडतो. राष्ट्रीय महामार्ग २२२ पासून एक किलोमीटरवर असणाऱ्या या पाड्यापासून दिड किलोमीटर अंतरावर महाविद्यालय असून हा पाडा शिक्षणापासून वंचित राहिलेला होता, परंतु शरद सोनावणे या प्राथमिक शाळेच्या शिक्षकांनी या लोकांना शिक्षणाकडे वळवण्यासाठी विशेष प्रयत्न केले व बारा वर्ष वनविभागासोबत संघर्ष करून शाळेसाठी इमारत बांधण्यास जागा मिळविली. २०१२ साली या गावातील पहिली मुलगी इयत्ता ८ वीत गेली व त्यानंतर मुलींच्या सातवी नंतरच्या शिक्षणाला सुरवात झालेली दिसून येते. २०१५—१६ मध्ये या पाड्यातील पहिली मुलगी दहावी झाली तर तिच मुलगी २०१७—१८ मध्ये बारावी झालेली आहे. या पाड्यात संतोष हिंदोळे हा एकमेव मुलगा पदव्युत्तर असून तो सध्या बिर्ला महाविद्यालयात प्रयोगशाळा सहाय्यक म्हणून कार्यरत आहे. शिक्षणाचे महत्व हळू—हळू का असेना पण या लोकांमध्ये रूजताना दिसून येते.

उद्दिष्ट :— गोवेली ठाकुर पाड्यातील आदीवासी समुदायाची शैक्षणिक स्थिती समजून घेणे.

संशोधन आराखडा :—प्रस्तुत संशोधनासाठी वर्णनात्मक आराखडा वापरण्यात आला आहे.

संशोधन नमुना :—प्रस्तुत संशोधनात गुणात्मक व संख्यात्मक या दोन्ही (मिश्र पद्धतीचा) उपयोग करण्यात आला आहे.

नमुना आराखडा :—

(अ) संशोधन क्षेत्र — प्रस्तूत संशोधनासाठी संशोधन क्षेत्र म्हणून ठाणे जिल्हयातील, कल्याण तालुक्या मधील गोवेली ठाकूर पाडा हे ठिकाण निवडण्यात आले आहे.

(ब) तथ्य संकलनाची स्त्रोते — तथ्य संकलनासाठी प्रस्तूत संशोधनामध्ये प्राथमीक व द्वितीय या दोन्ही स्त्रोतांचा वापर करण्यात आला आहे.

(क) नमुना आकार — प्रस्तृत संशोधनासाठी नमुना म्हणून गोवेली ठाकूर पाड्यातील २५ कुटुंबातील लोक निवडण्यात आले आहेत.(या पाड्यात एकूण २५ कुटुंब राहतात.)

(ड) नमुना तंत्र — प्रस्तुत संशोधनासाठी साधा यादृच्छिक नमुना तंत्र वापरण्यात आले आहे.

(इ) नमुना एकक -- नमुना एकक म्हणून फक्त गोवेली ठाकूर पाडयातील २५ कुटुंबातील लोक निवडण्यात आले आहेत.

तथ्य संकलनाची पद्धती :—प्रस्तुत संशोधनात तथ्य संकलनासाठी मुलाखत व अनुसुची या पद्धती वापरल्या आहेत.

तथ्य संकलनाची साधने :— प्रस्तुत संशोधनात प्रश्नावलीचा साधन म्हणून उपयोग केला आहे.

साधन आराखडा :— प्रस्तुत संशोधनात चल कार्यरत आराखडा (ऑपेरेशनल डिझाईन) व लेव्हल्स ऑफ मॅनेजमेंट (मिन, मिडीयन, मोड) साधन आराखडयात समाविष्ट आहे.

विश्लेषन व चर्चा:—

प्रश्नावलीच्या सहाय्याने कुटुंबातील सदस्याची माहिती घेतली असता असे निदर्शनास आले की, संपूर्ण पाडयाची लोकसंख्या ही १२७ इतकी असून त्यामध्ये ६१ महिला व ६६ पुरूष आहेत. एकूण ८४ लोक हे अल्पशिक्षित आहेत, एक उच्चशिक्षित तर ४२ लोक अशिक्षित आहेत. या ४२ व्यक्ती हया घरातील जेष्ठ व्यक्ती आहेत. शिक्षणाचे महत्व या जेष्ठ व्यक्तींच्या लक्षात आल्याने ते आपल्या मुलांना, नातवडांना शिक्षणासाठी प्रेरीत करीत आहेत.

कुटुंबातील काही व्यक्तींनी अर्धवट शिक्षण सोडले आहे याची कारणे विचारली असता, वेगवेगळी कारणे समोर आली, कुटुंबातील मोठया व्यक्ती हया मजुरीसारखीच कामे करतात, कुटुंबाला हातभार लागावा, कुटुंब चालावे म्हणून बरीचशी मुलं मजुरीकडे वळली आहेत तर शाळेची फी भरता न येणे, सोबतीला कोणी नसणं यामुळे मुलींनी शाळा सोडली आहे तर काही जणांच्या घरात कमावते कोणीही नसल्याने शाळा सोडुन काम हातात घेतलेले दिसते.

शिक्षणासाठी प्रोत्साहित करण्यासाठी कोणत्या योजनांचा लाभ मिळतो का असा प्रश्न विचारला असता १०० टक्के उत्तरदात्यांनी त्यांच्या मुलांना शिष्यवृत्ती, मध्यान्न भोजन, दहावी पर्यंत मोफत पुस्तके व सायकल यान सुविधा मिळाल्याचे सांगितले. शिक्षणासाठी प्रोत्साहित करण्यास ज्या योजनांचा लाभ मिळाला आहे त्या संबंधी कुठून माहिती मिळवीली असे विचारले असता फक्त शाळाच अशी माहिती देते असे उत्तर देण्यात आहे.

तुमच्या दृष्टीकोनातून शिक्षण महत्वाचे आहे का ?

होय	नाही	एकूण
२५ (१००:)	०० (००:)	२५ (१००:)

उत्तर दात्यांना तुमच्या दृष्टीकोनातून शिक्षण महत्वाचे आहे का ? असे विचारले असता १०० टक्के उत्तर दात्यांनी शिक्षण महत्वाचेच आहे असे म्हटले.

शिक्षण का गरजेचे वाटते ?

नोकरीसाठी	बौधिक विकासासाठी	समाजाला समजून घेण्यासाठी	फसवणूक होऊ नये म्हणून	एकूण
१४ (५६:)	०१ (०४:)	०३ (१२:)	०७ (२८:)	२५ (१००:)

उत्तर दात्यांना शिक्षण का गरजेचे वाटते ? असा प्रश्न विचारला असता ५६ टक्के उत्तर दात्यांच्या मते शिक्षण हे नोकरी मिळविण्यासाठी गरजेचे आहे असे वाटते तर फक्त ४ टक्के उत्तरदात्यांना बौधिक विकास साधण्यासाठी शिक्षण गरजेचे वाटते व २८ टक्के उत्तरदात्यांना आपली कोणी फसवणूक करू नये यासाठी शिक्षण आवश्यक वाटते तर १२ टक्के उत्तरदात्यांना समाजाला समजून घेण्यासाठी शिक्षणआवश्यक वाटते.

शाळेतून पोषक आहार नियमित मिळतो का ?

होय	नाही	एकूण
२५ (१००:)	०० (००:)	२५ (१००:)

उत्तर दात्यांना शाळेतून पोषक आहार नियमित मिळतो का ? असे विचारले असता १००टक्के उत्तरदात्यांनी सकारात्मक उत्तर दिले.

पुर्वीच्या काळातील शिक्षण व आत्याच्या काळातील शिक्षण यात काही फरक जाणवतो का ? असे विचारले असता काही उत्तरदात्यांनी असे म्हटले की, पूर्वीची शिक्षण पध्दती ही खुपच चांगली होती. पूर्वी दुसरीच्या मुलांना वाचन, पाढे येत होते परंतु आता आठवी नववीच्या मुलांनादेखिल ते येत नाही. परंतु पूर्वी आर्थिक परिस्थिती ही शिक्षणाच्या आड येत होती आई वडील मजुरीला गेल्या नंतर घर सांभाळणं, लहान भावंडाना सांभाळणे या कामांमुळे शिक्षण घेता

येत नव्हते. आपण न शिकल्यामुळे दुसऱ्यांकडे मजुरी करावी लागते याची त्यांना वाईट वाटते, आपल्या मुलांनादेखिल आपल्याप्रमाणे मजुरी करावी लागू नये यासाठी त्यांना शिक्षण घेण्यास प्रोत्साहीत करत आहेत. तसेच शाळेतून मिळणारे मध्यान्न भोजन, शिष्यवृत्ती यामुळे मुलं देखिल सध्याच्या काळात आकर्षित होतात.

निष्कर्ष:—

प्रस्तुत संशोधनात असे आढळून आले की, या आदीवासी समुदायासदेखिल शिक्षणाचे महत्त्व लक्षात आले आहे. सरकार, इतर सामाजिक संस्था यांनी या समुदायाच्या सर्वांगिण विकासासाठी कौशल्य विकास कार्यशाळा आयोजित केल्यास व त्यांना रोजगाराभिमुख शिक्षण दिल्यास हा गोवेली ठाकुरपाडा लवकरच प्रगतीकडे वाटचाल करू शकेल.

संदर्भसूची:—

www.wikipedia.org

https://tribal.maharashtra.gov.in/1062

प्रा. नाडगोंडे गुरूनाथ, भारतीय आदीवासी, कॉन्टीनेंटल प्रकाशन, विजय नगर पुणे, तृतीय आवृत्ती २००३

खातू गजानन, जागतिकीकरण परिणाम आणि पर्याय, अक्षर प्रकाशन, मुंबई, प्रथम आवृत्ती मार्च २००१

प्रा. तोटरे मनोहर, सेट/नेट समाजशास्त्र पेपर. ३, विद्याभारती प्रकाशन, लातूर

□□□

67

जागतिकीकरण आणि 'तळ ढवळताना' काव्यसंग्रहातील आदिवासी कविता

प्रा. आनंद वारके
दूधसाखर महाविद्यालय बिद्री, ता. कागल, जि. कोल्हापूर

****

उद्दीष्ट :

जागतिकीकरणाचा आदिवासी जीवनावर झालेला परिणाम लहू कानडे यांच्या 'तळ ढवळताना' या काव्यसंग्रहातील कवितांच्या आधारे शोधणे.

आदिवासी साहित्य प्रवाह :

१९६० नंतर मराठी साहित्यामध्ये ग्रामीण साहित्य, दलित साहित्य, स्त्रीवादी साहित्य, जनवादी, आदिवासी साहित्य असे विविध साहित्य प्रवाह निर्माण झालेले आहेत. मराठी साहित्याच्या मूळ धारेपासून वेगळे वाटणारे साहित्य निर्माण होऊ लागल्यानंतर व ते लक्षवेधी झाल्यानंतर असे विविध साहित्य प्रवाह निर्माण झाले आहेत.साधारणत: १९७० नंतर मराठी साहित्यात आदिवासी साहित्य प्रवाहाने जोर धरलेला दिसतो. प्रारंभी बिगर आदिवासी साहित्यिकांनी आदिवासींचे जीवन चित्रण केलेले दिसते. स्वातंत्र्यानंतरच्या काळात शिक्षणाच्या प्रसाराने विविध जाती जमातीतील सुशिक्षितांनी आपले अनुभव विश्व साहित्य मधून मांडायला सुरुवात केली.

आदिवासी:

आदिवासी म्हणजे काळे, नकटे, राक्षसी वृत्तीचे, चोरी करणारे असा समज प्रारंभीच्या मध्यमवर्गीय लोकांच्या साहित्यातून व्यक्त झालेला आहे. हा गैरसमज दूर करण्यासाठी प्रसंगी आदिवासीना बंड करावे लागले. आपले शोषण त्यांनी बंड करून थांबविण्याचा प्रयत्न केला आहे. स्वातंत्र्यपूर्व काळात आणि स्वातंत्र्योत्तर

SANSHODHAN KRANTI - International Multidisciplinary Research Journal
Vol- 10, Special Issue, January- 2014 ISSN 2321 – 0397 (Online)

तारपा महोत्सव - आदिवासी संस्कृतीचा प्रसार व सर्वांगीण विकास

प्रा. भाग्यश्री गुलाब पवार
सहा. प्राध्यापिका) - समाजशास्त्र,
कला, वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय,
हायेली, ता. कल्याण, जिल्हा ठाणे

गोषवारा

आदिवासी समुदायाचा सांस्कृतीक संबंध हा निसर्ग व मानवी व्यवहाराशी आहे. संस्कृतीचा विकास प्रसारणवादी मानववंशशास्त्रीय दृष्टीने केला असता असे दिसते की, आदिवासी विकास विभाग प्रकल्प डहाणू, जिल्हा ठाणे यांनी आयोजित केलेल्या 'तारपा महोत्सव' या कार्यक्रमामुळे मोठ्या प्रमाणात आदिवासी संस्कृतीचा प्रसार झाला आहे. या कार्यक्रमांतर्गत घेण्यात आलेल्या विविध उपक्रमांमध्ये सहभागी झालेल्या आदिवासी स्त्री-पूरुष (व्यक्तीचा) न्युनगंड नाहीसा होऊन, ते समाजातील इतर सर्व व्यक्तींसोबत मिसळले होते. त्यांच्यातील न्युनगंड नाहीसा करून त्यांना सक्षम बनवून त्यांचा विकास साधण्याचे काम या तारपा महोत्सवाने केलेले दिसून येते. या उपक्रमाने डहाणू, पालघर, वसई, तलासरी या तालुक्यातील आदिवासींचा आत्मविश्वास वृध्दिंगत होऊन ते समाजात मिसळत असतील तर संपूर्ण महाराष्ट्रात व भारतात असे उपक्रम राबवले तर आदिवासींच्या सर्वांगीण विकासाची वाटचाल सुरु होईल.

बिजसंज्ञा: तारपा महोत्सव, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प, आदिवासी संस्कृती, प्रसार, सर्वांगीण विकास.

प्रस्तावना

आदिम समुदयाची संस्कृती ही समकालीन समुदायापासून वेगळी आहे. ते त्यांच्या सांस्कृतीक जीवनातून अस्मिता निर्माण करताना दिसतात. त्यांचे सांस्कृतीक जीवन कला, साहित्य, नृत्य, गायन, वादन यातुन त्यांची स्वतंत्र ओळख, इतर समुदायापेक्षा वेगळी जीवन पध्दती दिसून येते. या संस्कृतीचा प्रसरणवादी मानववंशशास्त्रीय दृष्टीकोनातुन अभ्यास करण्यासाठी महाराष्ट्र राज्यातील ठाणे जिल्हातील डहाणू तालुक्यात एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प डहाणू यांच्या वतीने 'तारपा महोत्सवा' चे प्रथमच आयोजन करण्यात आले, ज्याचा प्रमुख उद्देश हा आदिवासींच्या पारंपारीक सांस्कृतीक मूल्यांचा विकास व्हावा, निसर्गाशी असलेल्या ऋणानुबंधनाशी निकोप नाते वृध्दिंगत व्हावे यासाठी डहाणू येथे २१ ते २३ डिसेंबर २०१३ तारपा महोत्सव या सांस्कृतीक कार्यक्रमाचे आयोजन महाराष्ट्र शासन आदिवासी विकास महामंडळातून करण्यात आले. आदिवासी संस्कृतीचे प्रसारण नव्या पिढितील समाजासमोर करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला या सांस्कृतीक कार्यक्रमाचा आदिवासी संस्कृती प्रसारणवादाच्या मानववंश शास्त्रीय-दृष्टया अभ्यास करण्यात आला आहे.

ऊद्देश

- प्रस्तूत संशोधन शोध निबंधाचा मुख्य ऊद्देश हा आदिवासी संस्कृतीचा प्रसरणवादी दृष्टीकोणातून अभ्यास करणे हा आहे.
- तारपा महोत्सवात शासकीय व अशासकीय संस्थाचे संस्कृती प्रसारणातील व विकासातील कार्य समजून घेणे.
- आदिवासी संस्कृतीच्या विकासात शासकीय योजनांचे प्रभावी सहाय्य व त्यांचे संस्कृती प्रसरणाचे योगदान समजुन घेणे.

संशोधन पद्धती

प्रस्तूत संशोधन शोध निबंधात सहभागी निरिक्षण पद्धतीचा वापर केला आहे. संशोधकाने प्रत्यक्ष त्या क्षेत्राला भेट देऊन व मुलाखत पध्दत वापरून संशोधन साहित्य एकत्रीत केले आहे. तसेच इंटरनेट, वर्तमानपत्र इ. दुय्यम साधनांचा वापर केला. व्यष्टी अध्ययन पध्दतीचा वापर करून सदरच्या शोध निबंधासाठी आवश्यक असणारी माहिती सखोल रित्या मांडण्यासाठी डहाणू येथील तारपा महोत्सवाची निवड करण्यात आली होती. सदरच्या तथ्याचे वर्णनात्मक व विश्लेषणात्मक पद्धतीने माहीतीचे सादरीकरण करून निष्कर्ष काढले आहेत

INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF INDIA

VOLUME-II,ISSUE-VI, FEB-2017

भारतीय अर्थव्यवस्था व अर्थक्रांती

Prof.Mrs.Aditi Atul Pande
JSSP Arts, Commerce & Science College, Goveli

[illegible] अशुद्ध झाल्याने आणि ते [illegible] महाग असल्याने भारत [illegible] राहतो आहे. तर त्यामुळेच [illegible] होत असल्याने भेदभाव [illegible] आपल्या देशात प्रचंड क्षमता [illegible] आणि सामाजिक विषमतेमुळे [illegible] न पटणा–या अनेक तडजोडी [illegible] त्यामुळे आपला चांगल्या [illegible] कमी झाला आहे आपल्या [illegible] प्रश्न निर्माण झाले आहेत, [illegible] अव्यवस्थेत कसे आहे आणि [illegible] 'ऑपरेशन' केले तर चांगली [illegible]. याची मांडणी गेली १६ वर्षे [illegible]

[illegible]?

[illegible] धर्म, पंथ, भाषा, प्रांत, [illegible] गरीब, श्रीमंत असा कोणताही [illegible] मानवी प्रतिष्ठा आणि [illegible] यावे, अशी व्यवस्था निर्माण [illegible] असलेली ही चळवळ आहे.

[illegible] ही मुंबईत नोंदणी झालेली [illegible]

[illegible] विनिमयाचे माध्यम आहे, पण ते [illegible] असल्याने देशात [illegible] आहे, तो समेळ कसा [illegible] पाच प्रस्तावांच्या मार्गाने सांगत या पाच प्रस्तावांची देशात अंमलबजावणी केल्यास व्यवस्थेचे बहुतांश प्रश्न सुटण्याचा मार्ग मोकळा होईल, भारतीय माणसाच्या वृत्तीत दोष असल्याने आपले प्रश्न निर्माण झाले नसून वाईट व्यवस्थेने भारतीय माणसाच्या वृत्तीवर विपरीत परिणाम केले आहेत, असे अर्थक्रांती मानते तसेच भारतासारखा दुसरा देश जगात नसल्याने आपले प्रश्न आपण आपल्याच पद्धतीने सोडविले पाहिजेत, असा आग्रह धरते आणि तो बदल कसा शक्य आहे, याची शास्त्रशुद्ध मांडणी करते.

अर्थक्रांतीचे पाच प्रस्ताव :

1. करप्रणाली रद्द :

सध्या अस्तित्वात असलेली करप्रणाली (केंद्र सरकार, राज्य सरकार व स्थानिक प्रशासनाचे सर्व कर) पूर्णतरू रद्द करणे (आयात कर अथवा कस्टम डयुटी वगळता) देशातील सर्व म्हणजे केंद्र, राज्य आणि पालिकांचे, असे सुमारे ह्रिं कर सध्या आपण भरतो.

2. बँक व्यवहार कर :

सरकारी महसुलासाठी फक्त 'बँक व्यवहार कर' सिंगल पॉइंट डिड्क्शन टॅक्स लागू करणे. बँकेद्वारे होणा–या प्रत्येक व्यवहारावर एका निश्चित प्रमाणात वजावट करणे, (उदा. २ टक्के प्रति व्यवहार) वजावट फक्त जमा खात्यावरच (रिसीव्हिंग एन्ड अकौंट्लाच) व्हावी, ही २ टक्के वजावट निश्चित प्रमाणात केंद्र सरकार, राज्य सरकार, स्थानिक प्रशासन व त्या विवक्षित बँकेच्या खात्यावर वर्ग करण्यात यावी. (उदा.०.७० टक्के केंद्र, ०..६०टक्के

Principal
Jeevandeep Shaikshnik Sanstha's
Arts, Commerce & Science College, Goveli

[illegible] लोकांची फसवणूक होऊ नये या साठी [illegible]

[illegible] परिणाम :

[illegible] आळा (चांगली गोष्ट)

[illegible] झाल्यास वस्तू आणि सेवा यांच्या [illegible] ते ३०% : नी कमी होऊ शकतात. [illegible] आहे का?) , तसे झाल्यास [illegible] कमी वेळात कित्येक पटींनी [illegible]

[illegible] किंमती कमी झाल्यास अप्रत्यक्षपणे [illegible] होईल का, की एका रात्रीत पगारदार [illegible] ३० ते ५०% नी वाढेल.

[illegible] सर्व चलनी नोटा रद्द केल्यास [illegible] वरील शिक्षा रद्द केल्यास [illegible] जो प्रचंड पैसा जमा होइल [illegible] वर (वाढेल?) आणि [illegible] होईल?) परिणाम

[illegible] विक्रीकर, अबकारी, जकात [illegible] खात्यातील अगणित (केंद्र, [illegible] आणि स्थानिक स्वराज्य संस्था) [illegible] करायचे काय?(हा एक सामाजिक [illegible]

[illegible] क्रांती :

[illegible] होत असलेल्या जीएसटी [illegible] अर्थक्रांती प्रस्ताव लागू झाल्यास [illegible] काळा पैसा, भ्रष्टाचार, [illegible] दहशतवाद हे प्रश्न सुटू शकतात. [illegible] प्रस्ताव लागू करण्यासाठी [illegible] दबाव निर्माण करण्यासाठी [illegible] आवाहन अर्थक्रांती राष्ट्रीय [illegible] सचिव प्रशांत देशपांडे [illegible] येथे केले.

[illegible] अमलबजावणीमुळे सर्व देशात [illegible] होणार असल्याने तसेच काळा [illegible] नसल्याने सर्वांना शांत, समृद्ध, [illegible] अर्थपूर्ण आयुष्य जगण्याची संधी [illegible] सर्व १३१ कोटी भारतीय [illegible] त्यामुळे प्रत्येक भारतीय नागरिक [illegible] सदस्य आहे. अर्थक्रांती कोणतीही देणगी घेत नाही. जे घेतले किंवा दिले जाते, ते त्या विशिष्ट उपक्रमासाठीचे योगदान असते. या योगदानावरच अर्थक्रांती चळवळ गेली १६ वर्षे वाढते आहे.

भारतीय नागरिक जगण्याच्या शर्यतीत व्यस्त आहेत, तरीही दैनंदिन जीवनात आपण व्यस्त असतानाही मानसिक आणि शारीरिक आरोग्याची काळजी घेतल्याशिवाय आपण आरोग्यदायी आणि अर्थपूर्ण आयुष्य जगू शकत नाही.

अर्थक्रांतीचेही तसेच आहे. आपण आपापल्या समूहात वेगवेगळ्या भूमिका बजावत असलो तरी निखळ भारतीय म्हणून भेदभावमुक्त व्यवस्थेसाठी आपण प्रयत्न करतच राहिले पाहिजे. अर्थक्रांतीला आजच्या समाजातील कोणतेही भेदभाव मान्य नाहीत, त्यामुळे असे भेदभाव मान्य करणारे नागरिक, संस्था, पक्ष आणि संघटना यांच्याशी अर्थक्रांतीचा काहीही संबंध नाही.

संदर्भ :

1-अर्थक्रांती मराठी जगत

2.अर्थक्रांती प्रतिष्ठान

3.An Ecnomic Revoluation Like A Miracle
Author : Anil Bokil

4.Arthakranti Mission India*s Economic Rejvenation

5.Author : Anil Book

6. www-arthakranti-org

JSSP's Arts, Com. & Sci. College, Goveli, Tal. Kalyan *

Principal
Jeevandeep Shaikshanik Sanstha's
Arts, Commerce & Science College, Goveli,
Goveli, Tal. Kalyan, Dist. Thane - 421 301.

INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF INDIA

VOLUME-II,ISSUE-VI, FEB-2017

THE EMERGING TRENDS IN INDIAN LITERAURE IN ENGLISH

Suvarna Kaluram Vishe
JSSP College of Arts, Commerce and Science, Goveli,Kalyan, Dist- Thane.

ABSTRACT:

Englishlanguage and literature in India starts with the advent of East India Company in India. As East India Company spread its wing in southern peninsula, English language started to get newer pockets of influence.During the post-independence period Indian English Literature has undergone many transformations be it in the field of poetry, drama and fiction.

Today Indian English as well as Indian writing in English has got its own identity. A number of recent Indian writershave produced significant literary work, making a mark in the literary world. One among the very few Indian authors in English who are marketed well by the media, are encouraged by schools and parentsIndian writing in English has come of age creatively and critically in the 21st century and has spread across the globe.

Indian English literature refers to the body of work by writers in India who write in the English language and whose native or co-native language could be one of the numerous languages of India. Its early history began with the works of R. K. Narayan, Mulk Raj Anand and Raja Rao who contributed to Indian fiction in the 1930s. It is also associated with the works of members of the Indian diaspora, such as V. S. Naipaul, Kiran Desai, Jhumpa Lahiri, Agha Shahid Ali, Rohinton Mistry and Salman Rushdie, who are of Indian descent.

It is frequently referred to as Indo-Anglian literature. (Indo-Anglian is a specific term in the sole context of writing that should not be confused with Anglo-Indian). As a category, this production comes in the broader realm of postcolonial literature—the production from previously colonised countries such as India.

Indeed, according to the words of an Indian critic Iyengar three decades ago, quoted by Kachru, there seems to be an acceptance of Indian English literature as "one of the voices in which India speaks...it is a new voice, no doubt, but it is as much Indian as the others" (Kachru 1994).

KEY WORDS: Indo-Anglian, Diaspora, Emerging Trends, Literature.

INTRODUCTION:

In the early 20th century, when the British conquest of India was achieved, a new breed of writers started to emerge on the block. These writers were essentially British who were born or brought up or both in India. Their writing consisted of Indian themes and sentiments but the way of storytelling was primarily western

JSSP's Arts, Com. & Sci. College, Goveli, Tal. Kalyan
Principal
Jeevandeep Shaikshanik Sanstha's
Arts, Commerce ... Science College, Goveli.

Cry, The Peacock were once popular. But, these books became popular only abroad. However,Markandaya's Bombay Tiger (2008) and Anita Desai's Zigzag Way (2004) did not receive the same response as their earlier books did.

Feminist attitude is strong but it doesn't address the real gender issues like domestic violence, female infanticide, denial of education to women, sexual abuses of women etc. This was more pronounced in writings in 1980s and 1990s.

Kiran Desai's literary creations are endowed with multicultural themes in which the hopes, aspirations of men and women in a globalised society are presented to comprehend the contemporary reality. Desai's novels reveal the subtleties and nuances of fictional art that contribute to her growth and development as a major influence on the literature of Indian Diaspora. Her command of English language springs out of her cosmopolitan outlook, training and disciplined study of creative literature.

Meenaxi Reddy Madhavan's blogs were sensational all over India. It was not just because of her revolutionary ideas but because of her sassy and erotic content. She wrote under the pseudonym. Whenever a woman writes about love, sex and marital lives the people sense that it has an autobiographical element which makes the sales even better but certainly affects the author's privacy. Another female writer who was preyed by such prejudice and social taboo was Kamala Das.

The female characters in male authors' writings are also undergoing a change. Females are notany more the homemakers but multitasking motherly figures who manage the house affairs and office jobs. She has got attitude, career and independent personality.

In Chetan Bhagat's novel Two States, we can the hero staying with his lover's family tryin to impress her family. So the general soci attitude towards women are changing and it honestly depicted the Indian popular fiction both male and female authors.

The technocrats and managers seem strike a nerve for today's audience. The insid accounts of IITs and IIMs have become ultima sellouts. The first writer to start this trend w Chetan Bhagat, a pass out of IIT Delhi and II Ahmedabad. But later Sidin Vadakut's Dor series, Neeraj Chibba's Zero Percentile al followed the style. It evidently shows the Indi preference for technocrats and professior jobs.

Indian English writers the honest pictu of Indian households. IssuesLike, dow casteism, female in fanticides etc. we portrayed blatantly Dalit writers like Dilp Chit Narayan Mane, Sharankumar Limbale were e openers to the marginalized society. Dalit issu were highly sensitized by Indian English write Mulk Raj Anand's Untouchable, Coolieetc. R Narayan's English Teacher and Dark Ro responded against the unhealthy practices Indian marriages. However, today not m English writers turn their focus to social issu Anexception is Aravind Adiga's White Ti (2008) which was based on casteism and aftermath. But the number of several so issues of India remains unexplored.

Writers who write about villages and stories which may be unheard to the cities David Davidar are appreciated in newspap and also abroad. But his works are not foun bestseller lists today. But today, the charact may be Indians, but we cannot feel an Ind language's touch in their language. Am Appa, Papa, Maa is replaced by Mum, Dad Even the con science dialogues make it feels t the thought process is also in English. colloquialterminologies are similar to that

Principal
Jeevandeep Shaikshanik Sanstha's

DRAMA:

Indian drama is an ancient art and has its roots in folk drama performed and enjoyed in all Indian languages and dialects. Classical and Traditional Indian Drama is truly an epic the atre with dialogues, songs, dance and music interspersed throughout the play. Characters came from a variety of classes of people and the story content was also of various kinds: mythological, social,ethical,absorbing human stories and all-embracing rituals and traditions, etc. Likewise, Indian drama entertained all sections of the society. Plays in Indian Writing in English have adopted the influential trends and innovations of the European and British epic theatre adumbrated in the plays of Brecht and others. Theatre has proved to be a creative and effective instrument of protest and social change all over the world. In India too, drama has been effectively used during the Freedom Struggle to reach out to the masses with the message of satyagraha – non-violent struggle for freedom from the British yoke and also for social and economic changes. After independence, drama focuses on many issues that confront us as a nation. Among these, search for identity in a modern world occupies an important place in Indian Writing in English. Plays communicated through the medium of Indian Writing in English, thus, find Indian tradition as a strong foundation to launch and spread modernity and modern values. Plays in Indian Writing in English reveal a meaningful and enjoyable merger of the themes, strategies and stories of traditional Indian Drama with the modern trends in the plays of Brecht. A blend of tradition and modernity has enriched the literary content and mode of presentation. The audience relishes the innovation and gains insights into the present social values, themes and issues even as the external form and the story narrated may be in traditional clothing!

Signs and symbols abound in such plays and th dialogues are crisp and reveal the inn thoughts and life of the characters vis-à-vis th society in which they live.

Badal Sircar is a prestigious name in th realm of contemporary the atre. He represen the New Theatrical Movement in India. He ha created an appropriate 'people's the atre' tha is, a the atre supported and created by people.

The most prolific playwright of post independence period is **Asif Currimbhoy** Inspite of comprehensiveness, Currimbhoy' dramatic art has been a subject of criticism fo the lack of structured plot, embellished language and balanced characterisation in hi plays. His language, it is said, is not suitable to capture the internal drama of the clash o motives.

Chandrashekhara Kambara, a prominent writer in Kannada language, he i known for his effective usage of North Karnatak dialect of Kannada in his plays and poems. Hi plays revolve around folk or mythology inter linked with contemporary issues and h achieved a blend of the fork and moder theatrical forms.

Dharamveer Bharati's Andha Yug is a verse play depicting the aftermath of th Mahabharata war: how it affected both th vanquished and the victors. The theme however, was made to have contemporar relevance for it reflects on the agony an devastation of war and the role of mankind i causing suffering.

Girish Karnad, in the capacity of write director and actor substantially contributed t enrich the tradition of Indian English the atre. H borrowed his plots from history, mythology and old legends but with intricate symbolism, h tried to establish their relevance i contemporary sociopolitical conditions.

A new dimension to Indian the atre wa

JSSP's Arts, Com. & Sci. College, Gaveli, Tal. Kalyan
Principal
Jeevandeep Shaikshanik

ISSN 2394-5303

International Multilingual Research Journal

Printing Area

Special Issue December 2017

Maratha Vidya Prasarak Samaj's

Smt.Vimblaben Khimji Tejookaya
ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE,

Deolali Camp, Nashik-422 401

NAAC Re-accredited 'A' Grade

ONE DAY STATE LEVEL SEMINAR

ON

"POLITICAL AND SOCIAL MOVEMENTS IN INDIA"

Sponsored By

BCUD,

Savitribai Phule Pune University, Pune

Organized by

Department of Political Science & History

Dr.V.D.Kapadi
Co-ordinator

Dr.V.J.Medhane
Principal

Scanned with CamScanner

INDEX

Sr. No.	Topic	Researcher	Page No.
1	Women's Studies and Women' Movement	Dr.Raj Balasingh	1
2	Stress Management in working women	Dr.Jyoti P Bidlan	4
3	Recent Farmers movement in Maharashtra	Dr.S.K.Pagar	8
4	Womens struggle for freedom in India	Wahida Shaikh	11
5	Dalit Women and Issues in India	Dr.Awari V. D.	16
6	Dalit Reforms in Maharashtra : Contribution of Jotiba Phule and Ambedkar	Prof.Prashant V. Ransure	20
7	Tribals movement in India	Tipusultan Alarsaheb Inamdar	26
8	Supersition Eradication Movement	Prof.Vinay P. Raut	31
9	नव सामाजिक चळवळीचे स्वरुप, प्रश्न आणि वाटचाल	प्रा.राजेंद्र दिलीप आगवाने	38
10	स्त्री चळवळ आणि महिला सबलीकरण	प्राचार्य डॉ.जे.डी.सोनखासकर प्रा.श्रीमती कल्पना महादु वाजे	45
11	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे सामाजिक चळवळीतील योगदान	प्रा.विलास मारुती पवार	51
12	भारतातील शेतकामगारांची चळवळ	प्रा.श्रीमती छाया दत्तात्रय डुकरे	54
13	महिला मुक्तीच्या प्रणेत्या सावित्रीबाई फुले	प्रा.डॉ.सौ.मंगला अरूण निकुंभ	59
14	आदिवासी चळवळी समोरील आव्हाने व उपाययोजना	डॉ.बनसोडे विलास भारतराव	63
15	नाशिक जिल्ह्यातील आदिवासींची लोकशाही चळवळ आणि तिची गतिशीलता	प्रा.डॉ.व्ही.डी.कापडी प्रा.एस.एस.कावळे	70
16	स्त्री मुक्ती चळवळ	प्रा.भारती शंकरराव कोल्हे	76
17	महाराष्ट्रातील अंधश्रद्धा निर्मुलन चळवळ	प्रा.लिंबोळे गणेश मनोहर	78
18	दलित चळवळ आणि स्त्रिया	प्रा.मिना लक्ष्मण मुळीक	83
19	महाराष्ट्रातील राजकीय चळवळी - दलित चळवळ, शेतकरी चळवळ	प्रा.राजकुमार बबन रिकामे	87
20	शरद जोशींचे ग्रामीण स्त्रियांच्या स्वातंत्र्यातील योगदान	प्रा.शिंदे नारायण अंबू	93
21	भारतीय लोकशाहीपुढील नक्षलवादी चळवळींचे आव्हान आणि उपाय	प्रा.अरूण अंबादास पोटे	98
22	स्त्रीवाद - स्त्री स्वातंत्र्याची चळवळ	प्रा.गणेश सुखदेव रोडे	102
23	स्त्री मुक्ती चळवळ / महिला स्वातंत्र्य चळवळ	श्रीमती संगिता रवी आडके	108
24	भारतातील शेतकरी चळवळी	कु.सारिका अरविंद गायकवाड	113
25	भारतातील महिला चळवळ	प्रा.प्रविण कारभारी शिंदे	118
26	भारतीय संस्थानिक घराण्यातील स्त्रियांना संघर्ष व कर्तृत्ववान स्त्रिया	डॉ.शितल म. गंधोकर	124
27	सामाजिक चळवळींचा उगम व अभ्यास पद्धती	प्रा.डॉ.सुनिलदत्त एस. गवरे	130
28	शंकरराव कोल्हे आणि शेतकरी कामगार चळवळ	प्रा.झरेकर रमेश सोनू	136
29	नव सामाजिक चळवळी	प्रा.संजय काळे	140
30	भारतातील स्त्री मुक्ती चळवळ	प्रा.प्रशांत देशपांडे	143
31	महिला राजसत्ता आंदोलन एक दृष्टीक्षेप	डॉ.एस.एम.वाघ	148
32	आदिवासी क्रांतिकारक चळवळीचा पैलू - शूरवीर भागोजी नाईक	प्रा.एस.डब्ल्यू.पवार	152
33	शोध निबंधाचे शिर्षक : भारतीय स्वातंत्र्यासंबंधी कम्युनिष्ट पक्षाची भूमिका : विशेष संदर्भ अहमदनगर जिल्ह्यातील कम्युनिस्ट पक्ष	प्रा.विधाटे गणेश शंकर	153
34	भारतातील आदिवाशी चळवळ	डॉ.दत्तात्रय वाबळे प्रा.समिता हांडे	163
35	स्त्री स्वातंत्र्य चळवळ	प्रा.आर.जे.निकम	169
36	अंधश्रद्धा निर्मुलन चळवळ : वैश्विक विवेकवादाचा समृद्ध वारसा	प्रा.डॉ.ए.एन.सिरसेवाड	173

Scanned with CamScanner

दलित चळवळ आणि स्त्रिया

प्रा. मिना लक्ष्मण मुळीक
गोवेली महाविद्यालय, गोवेली,
ता. कल्याण, जि. ठाणे

वेगवेगळे अभ्यासक स्त्रियांच्या चळवळींचे वर्गीकरण आपापल्या तात्विक दृष्टिकोनाप्रमाणे करतात. नीरा देसाई म्हणतात की, स्त्रियांची चळवळ म्हणजे समानता आणि स्वातंत्र्य हे समान ध्येय मिळविण्यासाठी केलेल्या संघटित प्रयत्न आणि स्त्रियांच्या जीवनावर परिणाम करणाऱ्या निर्णायक बाबींविषयी संवेदनशीलता त्यामध्ये गृहीत धरलेली असते. एखादी संघटित क्रिया उद्देशाकडे जाण्याच्या दृष्टीने विविध एककांमध्ये त्यांना बांधणारा आदर्शवादी धागा असावा लागतो. आदर्शवादी आधाराव गेल ऑम्वेट यांनी स्त्रियांच्या चळवळींचे दोन प्रकारात वर्गीकरण केलेले दिसून येते १) स्त्रियांच्या समानतेच्या चळवळी व २) स्त्रियांच्या मुक्तीच्या चळवळी. तर एलरेट – स्त्रीत्वाच्या आदर्शवादावर आधारित वर्गीकरण करतात. १) स्त्रिया म्हणून राजकारणामध्ये आपला विशेष ठसा उमटवू शकतात असा दावा करणारी सामुदायिक स्त्रीत्वाची चळवळ व २) स्त्रिया या पुरुषांच्या बरोबरीने असल्यामुळे, पुरुषांना मिळालेले हक्क स्त्रियांच्या चळवळींचे वर्गीकरण करतात.

सध्या भारतात चालू असलेल्या स्त्रियांच्या चळवळींचा उगम गेल्या शतकात हिंदूमध्येच झालेल्या सामाजिक सुधारणेच्या चळवळीमध्ये सापडतो. राजा राममोहन रॉय, ईश्वरचंद्र विद्यासागर, महादेव रानडे, बेहरामजी मलबारी यांनी तत्कालीन धार्मिक आणि सामाजिक जुलमी रीतीरिवाजांविरूध्द आवाज उठवला. त्यांच्या प्रभावामुळे अनेक कायदे निर्माण झाले. पण या चळवळीत स्त्रियांना सहभाग नव्हता असे दिसून येते.

दलित म्हणून आणि स्त्री म्हणून दुहेरी शोषणाचा काच दलित महिलांना होता. डॉ. बाबासाहेबांच्या एकूण चळवळीतील सर्व महत्त्वाच्या टप्प्यांवर महिलांनी भरभरून प्रतिसाद दिला. प्रत्येक लढ्यामध्ये पुरूशांइतकीच स्त्रियांची संख्या असे. परंतु त्यांची नावे कुठे नोंदली गेली नाहीत असे दिसते. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी सामाजिक न्याय आणि समता यासाठी व्यवस्थेच्या विरोधात जे लढे दिले, त्या सर्व लढ्यात स्त्रियांचा सहभाग राहील यावर त्यांचा कटाक्ष असे. शिका, संघटित व्हा, संघर्ष करा हा संदेश त्यांनी केवळ दलित पुरूषांना दिला नाही तर

Scanned with CamScanner

स्त्रियांनीही शिक्षण घेऊन स्व उन्नतीबरोबर सामाजिक संघर्षात उतरावे, अशी त्यांची अपेक्षा होती. आणि त्यादृष्टीने ते जिथे जातील तिथे स्त्रियांना संबोधित करत.

१९४२ मध्ये नागपूर येथे डॉ. बाबासाहेबांनी अखिल भारतीय महिला परिषद घेतली त्या परिषदेत ४० हजार महिला उपस्थित होत्या. एवढेच नव्हे तर १९५६ मध्ये जेव्हा बौध्द धम्म डॉ. बाबासाहेबांनी स्वीकारला तेव्हा त्यांच्यासोबत २ लाख स्त्रिया होत्या. डॉ. आंबेडकरांच्या चळवळीत शांता दाणी यांचे लढवय्ये नेतृत्व पुढे आले. त्या काळात एका महिलेने समाजक्रांतीच्या लढ्यात असं स्वतःला झोकून देणे हे मोठे धाडसाचेच काम होते. जयदेव गायकवाड म्हणतात की, 'महिला अधिक व्यापक चळवळीशी जोडल्या गेल्या होत्या असे दिसते, परंतु भारतीय समाजाने त्यांच्याकडे कधी लक्ष दिले नाही'.

दलित पँथरचा उदय साठ–सत्तरच्या दशकात झपाट्याने बदलत असलेल्या सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक पर्यावरणातून झाला. स्वातंत्र्य मिळून २५, ३० वर्षे झाली तरी अपेक्षित फळे न दिसल्याने निर्माण झालेल्या अवस्थेतून विविध गटातून तरूण एकवटत होते. दलित पँथरने मागास, सर्वहारा, गावकुसा बाहेरच्या अस्पृश्य समाजाला 'दलित' ही सर्वव्यापी संज्ञा दिली आणि त्यात कामगार व महिला यांनाही समावून घेतले. या चळवळीत महिला मोठ्या प्रमाणावर सहभागी झाल्या. याचे मुख्य कारण म्हणजे महिलांवरचे अत्याचार. महिला अत्याचाराच्या घटनेची माहिती मिळताच महिलांना संरक्षण देऊन अत्याचर करणाऱ्याला धडा शिकवीत.

या सर्व लढ्यांमध्ये स्थानिक महिलांचा सहभाग मोठ्या प्रमाणावर होता. मग बावडा येथील दलितांचा बहिष्काराचा प्रश्न असे वा पुण्याजवळील दलितांच्या इनामी जमिनींचे अन्यायकारक वाटप असो या सर्व घटनांमध्ये तसेच नामदेव ढसाळांनी मुंबईत वेश्या व्यवसातील स्त्रियांच्या समते साठी काढलेला मोर्चालाही स्त्रियांचा मोठा प्रतिसाद होता. असे असले तरी दलित पँथरसह एकूणच चळवळीतून स्त्री नेतृत्व समोर आले नाही हे वास्तव आपणास दिसून येते.

त्या काळात महिलांपर्यंत शिक्षण पोहोचले नव्हते. कदाचीत स्त्री नेतृत्वाच्या अभावाचे हे एक कारण असावे. या शिवाय स्त्री ही पुरूषी वर्चस्ववादी मानसिकतेची बळी होतीच. दलित म्हणून आणि स्त्री म्हणून होणाऱ्या दुहेरी शोषणाचा तिला जाच होता. खरे तर जयदेव गायकवाड यांच्या म्हणण्यानुसार दलित महिला कुटुंबव्यवस्थेत अधिक अर्थपूर्ण भूमिका निभावतात. ज्या कुटुंबात महिलांचीच संख्या अधिक दिसते. दलित विद्रोही साहित्याच्या प्रवाहातही महिला

Scanned with CamScanner

ISSN No.2394-5303

योगदान महत्त्वपूर्ण आहे. जनाबाई गिऱ्हे, शांताबाई कांबळे, गेली कांबळे, प्रतिमा परदेशी, सुरेखा भगत, उर्मिला पवार, प्रज्ञा दयाणवार, ज्योती लांजेवार, हिरा बनसोडे यांनी आपल्या लेखनातून चळवळ पुढे नेणारा हातभार लावलेला दिसतो. जोपर्यंत जातिव्यवस्था उखडून टाकली जात नाही, तोपर्यंत भेदभाव करणारी विचारधारा अस्तित्वात राहणारच. तोपर्यंत समानता स्थापन होणार नाही. व्यक्तींच्या स्वार्थासाठी अस्तित्वात आलेली जातिव्यवस्था मोडण्यासाठी आम्ही सैनिक बनलो आहोत. धार्मिक रीतिरिवाजांनी स्त्रियांना निकृष्ट स्थान देऊन स्वातंत्र्यापासून वंचित ठेवले आहे आणि स्त्रियांना गुलाम बनवले आहे. महिला समता सैनिक दल काय किंवा प्रगतिशील महिला संघटना काय, त्यांनी स्त्रियांच्या लैंगिक छळाबाबत जो आवाज उठवला तो यापूर्वीच्या कोणीही प्रामुख्याने उठवलेला दिसून येत नाही. सर्वसाधारण स्त्रीच्या लैंगिक शोषणाचा प्रश्न महिला संघटनांनी प्रथम ऐरणीवर आणला. प्रतिव्रता म्हणजे एका पुरूषाशी एकनिष्ठ राहणारी स्त्री. कुटुंबाचे पावित्र्य पुरूषाच्या एकनिष्ठेवर ठरत नाही, तर स्त्रीच्या एकपिष्ठेवर ठरते. म्हणून बरनामक तुरूंगात डांबले जाते. याच अंधविश्वासामुळे पुरूषांनी स्त्रीवर अनेक अन्याय केलेले आहेत.

आज धर्मांतरानंतरची चौथी पिढी शिकून सावरून मोठ्या पदांवर काम करीत आहे. त्यात महिलांची संख्या लक्षणीय आहे. अजून जात पूर्णपणे गेलेली नाही ही खंत आहेच. कला, साहित्य, उद्योग, शिक्षण, राजकारण, समाजकारण अशा सर्व क्षेत्रात दलित महिला आपला ठसा उमटवतायत, हे निरोगी समाजघडणीसाठी एक चांगले चिन्ह आहे. पण थंडावलेल्या दलित चळवळीला पुन्हा चालना मिळाली तर स्त्री नेतृत्व नक्कीच पुढे येईल.

स्त्रियांचे प्रश्न हे तर विश्वव्यापी आहेत हे लक्षात आल्यावर संयुक्त राष्ट्रसंघाने १९७५ हे वर्ष महिला वर्ष म्हणून घोषित केले आणि ८ मार्च हा महिला दिवस म्हणून घोषित झाला. त्यालाही वस्त्रोद्योगातील गिरणी कामगार स्त्रियांनी केलेल्या चळवळीचा संदर्भ होता. स्त्रियांचे प्रश्न या निमित्ताने पुढे येऊ लागले आणि सबंध जगातच ते इतके जटिल होते की, पुढची दहा वर्षे महिला दशक म्हणून घोषित करण्यात आली. तरीही अजूनही स्त्रियांच्या कित्येक समस्या सुटलेल्या नाहीत.

या काळात ठिकठिकाणी महिलांच्या अनेक संघटनांची स्थापना झाली. यातील कित्येक महिला अन्य राजकीय संघटनांमध्ये कार्यशील होत्या. तरी आताच्या नव्या संघटना फक्त स्त्रियांच्या स्वयत्त संघटना होत्या. त्यामध्ये पुरूष

Scanned with CamScanner

INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTI DISCIPLINARY RESEARCH (IJMR)

International Peer Reviewed And Refereed Journal

ISSN 2277-9302
Vol.VI, Issue 9 (I) January, 2017

Scanned with CamScanner

ISSN: 2277 – 9302 Vol.VI, Issue 9 (I) January, 2017

International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)

(International peer reviewed and refereed journal)

Editor in Chief
Dr. Nitin Ghorpade
Principal, Prof. Ramkrishna More Arts, Commerce & Science College

Managing Editors

Prof. Rakesh Mittal
Executive President, Inaar (Asia Pacific)

Dr. Subhash Dsouza
Head, Inaar (Asia-Pacific) Mumbai Chapter

Associate Editors

Prof. Keshav Paranjape
Principal
Abhinav College,
University of Mumbai,India

Alwin Menezes
Hod Accountancy,
Abhinav College,
University of Mumbai,India

International Advisory Board

Dr Arvind Luhar
HOD Accountancy,
Ismail Yusuf College,
Jogeshwari(e),mumbai ,India

Dr. M.S.Kurhade
Principal,
Dhirajlal Talkchand Sankalchand Shah College(DTSS),Malad,Mumbai,India

Cheng Jack Kie
University Malaysia Pahang
Malaysia

Joakim Arney
Nepal Institute of Development Studies
(NIDS), Kathmandu, Nepal

Napoleon Y.D Kurantin
Ghana Institute of Management and
Public Administration

Dr. Benjamee Lobo
Prof. Ramkrishna More College of Arts
Commerce & Sciences, Pune India

Dr. Savita Kulkarni
Prof. Ramkrishna More College of Arts
Commerce & Sciences, Pune India

Dr. Shakeel Ahmed
Head, Department of Economics
Vice-Principal Poona College of Arts, Science &
Commerce, Pune, India

Scanned with CamScanner

21	VISION AND CHALLENGES OF INTERNET OF THINGS (IOT) **Sonali M. Chaudhari**	85
22	AN EVOLUTION OF VAN BANDHU KALYAN YOJANA TO DEVELOPMENT OF THE PEOPLE IN TRIBAL TALUKAS OF GUJARAT – VANSADA AND VALSAD BASED ON TIME SERIES ANALYSIS AND T-TEST **Krunalsinh Ishwarsinh Khengar**	89
23	SUSTAINABLE GROWTH OF ECOFRIENDLY SYNTHESIS IN CHEMICAL SCIENCES: A REVIEW **Dr. Mrs kalpana R Rathod**	94
24	CHEMOINFORMATICS AND BIOINFORMATICS: THE TRENDING SCIENCES **Dr Shivani P.Banerjee**	98
25	ROLE OF GOOD LIBRARY PRACTICES & PROBLEMS BEING FACED BY LIBRARY PROFESSION **Madhav Shivram Munde**	101
26	CURRENT TRENDS OF LIBRARY CONSORTIA IN INDIA **Dr. Satyaprakash M. Nikose**	105
27	STUCCO SCULPTURES OF KANAKAGIRI **Geeta Police Patil**	110
28	"POPULATION DYNAMICS OF NEMATODE PARASITES IN JOHNIUS DUSSUMIERI FROM THANE DISTRICT, MAHARASHTRA, INDIA. **Sapna B.Sharma**	113
29	PORTRAYAL OF WOMEN IN SELECT PLAYS OF SHAKESPEARE:A STUDY IN FEMINIST PERCEPTION **Dr. Priyakant Ved**	118
30	PHILOSOPHICAL INTUITIONS AND THEIR EPISTEMIC STATUS **Dr. Kiran J. Save**	123
31	REBELLION IN THE NOVELS OF SUZANNE COLLINS AND MARGARET ATWOOD: A COMPARATIVE STUDY WITH REFERENCE TO "THE HUNGER GAMES" AND "THE HANDMAID'S TALE' **Ms. Nicol D'souza**	125
32	"THE VESTIBULATOR" A REVOLUTIONARY INNOVATION FOR HUMAN VESTIBULAR STIMULATION TO SOLVE GLOBAL PROBLEM OF CEREBRAL PALSY AND AUTISM" **Anis Ahmed B. Choudhery & Aaliya Baig**	130
33	CONFLICT REFLECTED IN DATTA BHAGAT'S 'ROUTES AND ESCAPE ROUTES' : A THEMATIC STUDY **Mr. Uttam Bhagat**	135
34	SPORTS AND SCIENCE **Prof. Manisha Narayan Punde**	138
35	E-THESES OPEN ACCESS REPOSITORIES IN INDIA: A STUDY **Godbole Sheela K & Dr. Ramdas Lihitkar**	142
36	विज्ञान युगातील धर्माचे स्वरूप **प्रा. सुनिलदत्त एस. गवरे**	147
37	भारतीय अर्थव्यवस्थेत आर्थिक नियोजन आणि विकास यांची आवश्यकता **प्रा. मिना लक्ष्मण मुळीक**	150
38	इयत्ता सातवीच्या विद्यार्थ्यांना समायोजनात येणाऱ्या अडचणींचा शोध व उपाययोजना **सरिता पांडू खेतावत चव्हाण**	153
39	राहुल सांकृत्यायन का इतिहास लेखन और दृष्टीकोन **प्रवीण बोरकर**	155
40	ग्रामीण साहित्य आणि नागरिकीकरण **प्रा. शिखरे जी. वाय**	159
41	जागतिकीकरण आणि पर्यटन **कु. अनिकेत सुभाष पांचाळ**	163

Scanned with CamScanner

ISSN: 2277-9302

भारतीय अर्थव्यवस्थेत आर्थिक नियोजन आणि विकास यांची आवश्यकता

प्रा. दिपक लक्ष्मण पुलेकर
सोनेवी महाविद्यालय, सोनेवी,
ता. कल्याण, जि. ठाणे

मानवी गरजांच्या तुलनेत उपलब्ध साधनसंपत्ती मर्यादीत असतात हे लक्षात घेऊन कार्यक्षम उपयोग करणे गरजेचे असते. या तुटीमुळेच गरजांचा प्राधान्यक्रम ठरवून त्यांच्या पुर्ततेसाठी साधनसंपत्तीचा वापर करावा लागतो. त्यासाठी नियंत्र बाजारयंत्रणेवर नियंत्रण व त्याला आर्थिक नियोजन स्वीकारणे आज महत्वाचे आहे. आजचे युग हे नियोजनाचे युग म्हणून ओळखले जाते. लोकशाही व समाजवादी देशामध्ये नियोजन केंद्रसरकारद्वारे स्वीकारले जाते. अर्थव्यवस्थेची दुर्लक्षित करून सामाजिक समता, सुव्यवस्था, वस्तुस्थैर्य प्रस्थापित करून नागरिकांचे जीवनमान उंचावण्यासाठी आर्थिक नियोजनाचा स्वीकार करण्यात आला. विकासास गती देणे किंवा विकास टिकवून ठेवण्यासाठी सर्वच अर्थव्यवस्थांना नियोजन स्वीकारावेच लागते. नियोजनाची मुळ कल्पना ग्रीक तत्ववेत्ता प्लेटो यांनी सुमारे अडीच हजार वर्षापूर्वी मांडली आहे. त्यानंतर थॉमस मूर, मॉरिस डॉब, कार्ल मार्क्स इत्यादी विचारवंतांनी नियोजन कल्पनेला मूर्त स्वरूप प्राप्त करून दिले. आर्थिक नियोजनाचा स्वीकार करून विकास घडवून आणण्याचा पहीला प्रयत्न विसाव्या शतकात सोव्हियत रशियाने केला. आर्थिक नियोजन ही संकल्पना सर्वमान्य आहे. आधुनिक काळात आर्थिक नियोजन हे खास वैशिष्ट न मानता आर्थिक विकासाचे एक साधन मानले जाते. जास्तीत जास्त लोकांचे अधिकाधिक कल्याण साधण्याचा हा प्रयत्न असतो.

अर्थ : "देशातील साधनसामुग्री संघटीत करून तिचा जास्तीत जास्त उपयोग करून घेऊन निश्चित केलेली सामाजिक उद्दिष्ट्ये साध्य करण्यासाठी स्वीकारण्यात आलेला मार्ग म्हणजे आर्थिक नियोजन होय."

भारतीय नियोजन मंडळाच्या नुसार आर्थिक नियोतन म्हणजे, पूर्वनिर्धारीत सामाजिक उद्दिष्टांच्या पूर्ततेसाठी देशातील साधनसंपत्ती संघटित करून त्याचा जास्तीस जास्त चांगला उपयोग करण्याच्या दृष्टीने अवलंबिलेली पद्धती म्हणजे आर्थिक नियोजन होय.

भारतीय नियोजनाचा ऐतिहासीक आढावा :

भारतीय नियोजनाचा ऐतिहासीक प्रवास समजून घेताना त्याची नोंद घेणे आवश्यक ठरते. भारताचे स्वतंत्र्य जसे दृष्टीक्षेपात येऊ लागले तसे स्वतंत्र भारताची अर्थव्यवस्था कशी असावी याविषयी अनेक व्यक्ती व संघटनांनी आपली भूमीका मांडण्यास सुरुवात केली. स्वातंत्र्यानंतर भारताने आर्थिक विकासासाठी नियोजनाचा मार्ग स्वीकारला आहे.

डॉ. विश्वेश्वरय्या यांनी १९३४ मध्ये भारताच्या भविष्यकालीन विकासाकरीता नियोजनाचा मार्गच योग्य असल्याचे 'Planned Economy for India' या पुस्तकात स्पष्टपणे सांगीतलेले आहे.

१९३८ मध्ये राष्ट्रीय नियोजन समितीची स्थापना राष्ट्रीय कॉंग्रेसने पंडीत जवाहरलाल नेहरू यांच्या अध्यक्षतेखाली केली.

१९४४ मध्ये गांधीवादी कार्यकर्ते श्रीमान नारायण अगरवाल यांनी 'गांधीवादी योजना' मांडली.

जयप्रकाश नारायण यांनी १९५० मध्ये 'सर्वोदय योजना' सादर केली.

६ ऑगस्ट १९५२ राष्ट्रीय विकास परिषदेची स्थापना करण्यात आली. ही परिषद पंचवार्षीक योजनांच्या आराखड्यांना अंतीम आकार देते.

नियोजन आयोगाची रचना :

मार्च १९५० ला भारतीय नियोजन आयोगाची स्थापना करण्यात आली. नियोजन आयोगामध्ये आठ सदस्यांचा समावेश असतो. त्यांची रचना पुढीलप्रमाणे असते.

Scanned with CamScanner

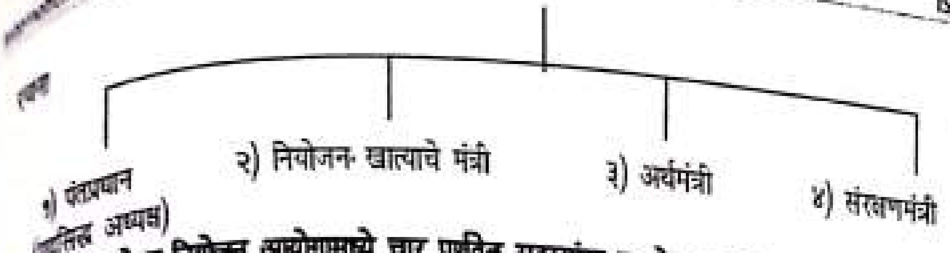

या चार सदस्यांबरोबर नियोजन आयोगामध्ये चार पूर्णवेळ सदस्यांचा समावेश असतो.

या चार सदस्यांपैकी एकाकडे नियोजन आयोगाच्या उपाध्यक्षपदाचा कार्यभार सोपविण्यात आलेला असतो. नियोजनाच्या संदर्भात सर्वोच्च संस्था म्हणून राष्ट्रीय विकास परिषदेकडे बरीचशी जबाबदारी सोपविली जाते. बहुतांश निर्णय यात घेतले जाऊन त्यावर अंतिम निर्णय घेण्याचे कार्य राष्ट्रीय विकास परिषद करते.

प्रत्येक पंचवार्षिक योजनेचा मसुदा ठरविताना काही विशिष्ट ध्येय समोर ठेवली जातात. परंतु आर्थिक विकासाचा मार्ग म्हणून नियोजनाचा स्वीकार करताना काही व्यापक उद्दिष्टये समोर ठेवावी लागतात.

१) राष्ट्रीय उत्पन्न आणि दरडोई उत्पन्नात वाढ घडवून आणणे.
२) रोजगार निर्मिती मोठ्या प्रमाणावर करणे.
३) आर्थिक वृद्धीदर वाढविणे.
४) उत्पन्न व संपत्ती वितरणातील विषमता दूर करणे.
५) स्वयंपूर्णता प्राप्त करणे.
६) उद्दिष्टांशिवाय नियोजन असू शकत नाही.
७) नियोजन केवळ उत्पादनापुरते मर्यादित नाही तर उत्पादनाचे वाटप किती व कोणत्या प्रकारे करावयाचे हे ठरविणे होय.
८) आर्थिक नियोजनात अर्थव्यवस्थेतील सर्व क्षेत्रांचा समावेश होतो.
९) आर्थिक नियोजनात योजनेचा आराखडा तयार करणे व कार्यवाही करणे.

आज आपल्याला आर्थिक नियोजनाची आवश्यकता आहे; कारण आपणाला नियोजनाची गरजच माहीत नसेल तर नियोजन कसे करावयाचे त्यासाठी त्याची गरज व महत्त्व लक्षात घेणे आवश्यक आहे. भांडवलशाहीतील दोष कमी केले पाहिजेत, व्यापारी चक्रांवर नियंत्रण आवश्यक आहे, गरजेनुसार उत्पादन व किंमत स्थैर्य ठरविणे, नैसर्गीक साधनसंपत्तीचा योग्य वापर आवश्यक आहे, दूरदृष्टीचा विचार होणे आवश्यक आहे, नैसर्गिक आपत्तींचा मुकाबला करता येणे आवश्यक आहे, भांडवलामध्ये वाढ गरजेची आहे. समतोल विकास साधने आवश्यक आहे, मूलभूत व पूरक व्यवसाय जे आहेत त्यांचा विकास होणे गरजेचे आहे, लोकसंख्या नियंत्रणात असणे हे फार महत्त्वाचे आहे, औद्योगिक संबंधात सुधारणा महत्त्वाची आहे, रोजगार संधीत वाढ होणे गरजेचे आहे, तांत्रिक प्रगती, समान संधी, आर्थिक समता हे ही आवश्यक आहे, व्यक्तीहीत आणि सामाजिक हित यामध्ये समन्वय असणे साधणे आवश्यक आहे, मुक्त बाजारयंत्रणेवर नियंत्रण ठेवणे आवश्यक आहे. ऐदी वर्ग व वर्गसंघर्षाला पायबंध घालणे आवश्यक आहे आणि सामाजिक दुष्परिणामांना आळा घालणे आवश्यक आहे. इत्यादी गोष्टींचा विचार करणे आवश्यक आहे. तरच आर्थिक नियोजन योग्य प्रकारचे होऊ शकते.भारताने १९५० मध्ये नियोजनाचा स्वीकार करून आर्थिक विकासाच्या दिशेने वाटचाल सुरू केली. पंचवार्षीक योजनांच्या माध्यमातून नियोजनाच्या उद्दिष्टयांची पूर्तता करण्याचे निश्चित केले. भारतीय नियोजनाने व्यापक ध्येय कितपत साध्य केली? भारतीय अर्थव्यवस्था विकासाच्या पुढच्या टप्प्यावर पोहोचली का? इत्यादी अभ्यास १९५१ पासूनच्या प्रत्येक पंचवार्षीक योजनेअंतर्गत केला जातो. आजचे युग हे नियोजनाचे युग आहे. 'नियोजन करा नाहीतर नष्ट व्हा' हा काळाचा मंत्र आहे. राष्ट्र श्रीमंत असो की गरीब असो, विकसीत असो की अविकसीत असो, लोकशाही असो की हुकुमशाही असो सर्वच देशांना नियोजनाचे महत्त्व पटलेले दिसून येते. नियोजन हे सुसंवादी, सुत्रबद्ध अशी प्रक्रिया आहे. नियोजनाकरीता करण्यात आलेल्या उपसमित्यांचे प्रतिनिधी यांच्यातील सुसूत्रबद्धता सक्रिय कामगिरीवर अवलंबून असते. हे नियोजन उत्तेजनात्मक लोकशाही आणि विकेंद्रीत नियोजनासारखे असते. केंद्रिय नियोजनात केंद्रिय सत्तेकडून अर्थव्यवस्थेविषयी सर्व निर्णय घेतले जातात. केंद्रिय सत्ता आणि स्थानिय समित्यामध्ये सुसंबंध निर्माण केले जातात.

भौतिक नियोजनातंर्गत उत्पादनासाठी आवश्यक साधन संपत्तीच्या जमवाजमवीचा अंतर्भाव होतो. उत्पादन प्रक्रिया सुरु करण्यासाठी कुशल मनुष्यबळ, यंत्रसामुग्री, कच्चा माल इत्यादी साधने आवश्यक असतात. या साधनांच्या उपलब्धतेसाठी केल्या जाणाऱ्या प्रयत्नांचा समावेश भौतिक नियोजनामध्ये होतो. व्यवसायात किती लोकांना रोजगार मिळेल हा सारा विचार

वस्तू आणि सेवांच्या संदर्भात करावयाचा असतो. समाजवाद आणि भांडवलवाद या दोन परस्परविरोधी प्रणाली सर्व आर्थिक व्यवहार सरकारच्या नियंत्रणाखाली समाजवादी प्रणालीत साधने सरकारच्या मालकीची असतात. समाजवाद हा आर्थिक प्रणालीत कमता येतो. व्यक्तीच्या हितापेक्षा समाजहिताला जास्त प्राधान्य दिले जाते. अलिकडच्या काळात जागतिक पातळीवर नियोजनातील बदल समाजवाद आणि आर्थिक नियोजन भिन्न आहेत. युरोप, जपान, भारतातील विद्वानांचे विचार सरकार आणि नियोजन आहे. हा नवीन विचार प्रोत्साहनात्मक आहे. आरोग्य, शिक्षण, कर्जाची वाटणी, कररचना, संपत्ती मालकी आणि वितरण, तांत्रिक बदल भूमिकेबाबत एकात्मक आहेत. सरकारच्या आणि नियोजनाच्या नवीन भूमिकेतील संस्थात्मक आणि संरचनात्मक जमीन कसण्याच्या पद्धती इत्यादी सुधारणा आहेत.राष्ट्रीय विकास परिषदेने प्रस्तावित मसुदा (Approch paper) मंजूर केल्यानंतर स्वतःच्या पंचवार्षिक योजनेचा आराखडा राज्य सरकार तयार करतात. राज्य सरकारचा नियोजन विभाग सतत राज्याचे विविध खाते, जिल्हा व प्रादेशिक नियोजन प्रतिनिधी यांच्याशी चर्चा करतो. राज्याच्या योजना या राज्यातील समतोल विकासाला चालना करण्याचे महत्त्वपूर्ण माध्यम म्हणून पाहिल्या जातात. राज्य नियोजन मंडळाकडून राबविल्या जाणाऱ्या योजनांना गांभीर्यअभावी विविध खात्यांनी त्यांच्या गरजा समोर ठेऊन केल्या गेलेल्या सुचनांचे एकत्रीकरण असे स्वरूप प्राप्त होते. जिल्हा व स्थानिक नियोजनामागे सर्वसामान्य लोकांपर्यंत (Grass Root) लोकशाहीचा विकास करणे तसेच विकासाच्या प्रक्रियेमध्ये सर्वसामान्य लोकांना सामावून घेणं ही दोन प्रमुख उद्दिष्ट्ये डोळ्यासमोर ठेवली जातात. भारतीय अर्थव्यवस्थेत नियोजन प्रक्रियेला अपयश का आले आहे याचा विचार करणे आजच्या युगात आवश्यक आहे. तो पुढीलप्रमाणे करता येईल.भारताने शेती विकासाला अग्रक्रम देण्याची आवश्यकता होती कारण ७० टक्के पेक्षा अधिक लोकांची उपजीविका शेतीवर अवलंबून आहे. फारच अल्प प्रमाणात कुळांना जमिनीची मालकी मिळाली आहे. त्यामुळे भारतीय बाजारपेठेचा विस्तार होऊ शकला नाही. भारतीय नियोजनास दारिद्र्यनिर्मूलन करण्यात अपयश आले आहे. सध्या दारिद्र्यरेषेखालील लोकांचे प्रमाण किती आहे यामध्ये एकवाक्यता दिसून येत नाही. नियोजन आयोगाने राबविलेल्या योजना दारिद्र्य हटविण्यास अपुऱ्या पडल्या आहेत.सर्वात महत्त्वाचे आव्हान म्हणजे बेरोजगारीवर मात करण्यात सरकार यशस्वी झाले नाही. कारण त्यांना एवढ्या प्रमाणात रोजगाराच्या संधीचा विस्तार करण्यात यश आले नाही. तसेच अंमलबजावणीच्या पातळीवर आलेले अपयश हे सुद्धा महत्त्वाचे कारण आहे. प्रत्येक योजनेमध्ये लक्ष्यांचे निर्धारण केले जाते. परंतु काही प्रमाण वगळता लक्ष्य प्राप्ती करण्यात अपयश आले आहे. नियोजन प्रक्रियेमधील अधिकारी आणि संस्था यांची अकार्यक्षमता, दुर्लक्षवृत्ती आणि बेजबाबदारपणा मोठ्या प्रमाणावर नियोजन आयोगाच्या अंमलबजावणीतल्या अकार्यक्षमतेस कारणीभूत आहे. या घटकांचा योग्य रीतीने विचार केल्यास भारतीय आर्थिक नियोजन योग्य आणि समर्पक होण्यास वेळ लागणार नाही. त्यासाठी भारतीय सरकारने सकारात्मक दृष्टीने आणि न्याय्यदृष्टीने आकडे पाहणे आवश्यक आहे. तर आणि तरच आर्थिक नियोजन होऊन भारत देश विकसीत देशात गणला जाऊ शकतो. गरीब देशांमध्ये नियोजन आवश्यकता उत्पादन वाढविण्यासाठी आणि उत्पन्नाचे योग्य वितरण करण्यासाठी आवश्यक आहे आणि विकसीत देशांचा विचार करता जो विकास दर गाठला आहे तो टिकविण्यासाठी नियोजनाची आवश्यकता असते. अशा प्रकारचे नियोजन करणे आवश्यक आहे तरच देशाचा विकास होवू शकतो. नाहीतर अधिकांश लोकांचे अधिकांश कल्याण हा मंत्र नावापुरताच शिल्लक राहील.

संदर्भ :

१) आर्थिक विकास आणि वृद्धी - विठ्ठल सोनटक्के.
२) भारतीय अर्थव्यवस्था - वंदना सोनाळकर, राजू जाधव.
३) जागतिक अर्थव्यवस्था - एम. भोसले, काटे.
४) भारतीय अर्थव्यवस्था - अट्रावलकर.
५) आर्थिक विकास आणि नियोजन - www.bookganga.com
६) वस्तुनिष्ठ अर्थशास्त्र - डॉ. पुष्पा रानडे.

***

Management Guru: Journal of Management ...

International Journal

Vol. V | Issue No. 04 | May 2017 | Thane | Monthly Journal | Annual Subscription ₹ 2500/-

Affiliated to University of Mumbai

Adivasi Pragati Mandal Sanchalit

ESTD JUNE 1994

Com. Godavari Shamrao Parulekar College of Arts, Commerce and Science Talasari, Dist- Palghar. Pin-401606

Organises

International Multidisciplinary Conference

On

Recent & Innovative Trends in Science, Commerce, Literature, Social Sciences, Economics, Management & Information Technology

Friday, 24th March, 2017

Venue: Auditorium Hall, Com. G.S.P. College, Talasari, Dist- Palghar
Maharashtra State (India)
Ph No.: 02521-220701/220702 Mob. 8007183970
Website: www.cgspcollege.org , E-mail: gspcollege@gmail.com

Best College Award University of Mumbai (Rural Area)

Scanned with CamScanner

International Multidisciplinary Conference on

"Recent & Innovative Trends in Science, Commerce, Literature, Social Sciences, Economics, Management & Information Technology"

24th March, 2017

Organised by Adivasi Pragati Mandal Sanchalit,

Com. Godavari Shamrao Parulekar College of Arts, Commerce & Science,

Talasari, Dist- Palghar

Editor in Chief

Dr. B.A.Rajput

Principal

Managing Editor

Prof. Gokul Y. Shikhare

Com. Godavari Shamrao Parulekar College of Arts, Commerce & Science,

Talasari, Dist- Palghar

Sharayu Prakashan

B-7/ 501, Vijay Park, Kasar vadavali, Ghodbunder Road,Thane (W) 400615,

Contact: Mob. 7506707761 Email-ashtikarcd@gmail.com, / Sharayu1954@gmail.com/

www.mngtguru.com

Scanned with CamScanner

International Multidisciplinary Conference on
"Recent & Innovative Trends in Science, Commerce, Literature, Social Sciences, Economics, Management & Information Technology"
24th March, 2017
(Proceedings)
24th March, 2017
Organised by Adivasi Pragati Mandal Sanchalit,
Com. Godavari Shamrao Parulekar College of Arts, Commerce & Science, Talasari, Dist- Palghar
24th March, 2017
Editor in Chief : Dr. B.A.Rajput (*Principal)*
Managing Editor
Prof. Gokul Y. Shikhare

Sharayu Prakashan

B-7/501, Vijay Park, Kasarvadavali,
Ghodbunder Road, Thane (West) 400615.
Mobile : 7506707761/ 9967357415
E-mail : ashtikared@gmail.com/sharayu1954@gmail.com
Cover Design : Mrs. Swati Pawar

Published, Owned and Printed by:

Mrs. Sharayu, Chandrashekhar Ashtikar
Printed at, Shree Ganesh Enterprises, A-111,
Amargian Ind. Estate, Opp. S.T. Workshop,
Khopat, Thane (W) 400601

ISSN 2319-2429

The views and opinions expressed in this Journal are the authors own and not necessarily those of the publishers While every effort has been made to ensure that all facts are stated correctly, the publishers regret their inability to accept responsibility for any inadvertent errors or inaccuracies.

The publishers shall endeavor, wherever possible to remedy all errors and omissions which are brought to their attention in subsequent editions.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored or introduced into retrieval system, or transmitted in any form or by any means (electronic, photocopying, recording or otherwise) without the prior written permission of the copyright owner.

Scanned with CamScanner

INDEX

SR NO	TITLE AND AUTHOR	PAGE NO.
1	Effect of Social Media on Psyche of Indian Youth Prof. Mohsin M. Shaikh	1
2	Neurosecretory Cells in Neuroendocrine Centres of Marine Crab, Portunus Sanguinolentus Sarode Babita P.* and Patil Meena U.	5
3	Economic burden of Malaria and Tuberculosis in Bhiwandi Anis Ahmed B. Choudhery	12
4	बीड येथील कंकालेश्वर मंदिराचा इतिहास प्रा.डॉ.अशोक जी.साबणे	19
5	व्यवस्थापकीय नेतृत्व प्रा. मीना लक्ष्मण मुळीक	22
6	The Hindi Feature Film *Haider* as an Adaptation of *Hamlet*: Review Dr. Kishan H Pawar	25
7	Make In India- Pros and Cons Dr. Shrawan Kumar Mishra	31
8	Demonetisation and E-Commerce –A study of correlation between them with Reference to Indian Economy. Prof.Girish.J.Mahaddalkar	36
9	Enhanced Livelihood Security through Improved Jasmine Production and Collective Marketing Prof. Vilas M. Jadhav , Prof. Er. A.D.Divate	41
10	Psychoanalysis of Eugene O'Neil's the Emperor Jones: a Study of Traumatized Mind of Brutus Jones Dr. Savita A. Patil	44
11	प्राचीन मराठवाड्यातील अंबाजोगाई एक राष्ट्रीय बाजारपेठ प्रा. डॉ. गंगाथडे आर. डी.	51
12	Changing Culture of the Protest Movement in the world of Social Networking Prof Panchal Dnyaneshwar Anantrao	53
13	Use of Information Technology in the Academic Library With the context of NAAC Guideline Dr. Pratibha Taksande	56
14	M.K. Gandhi's View on Technology and Contemporary Relevance Dr.Pullagor.B.V.	61
15	Information Technology in Indian Libraries Sarita Khandare	65
16	Indian Ways of Interaction Causing Gender Inequality as Reflected in the Novels of Anita Desai and Geeta Hariharan Shilpa Namdevrao Shendge	67
17	Understanding Carbon Credit and Carbon trading. Bordikar Chetan P.	73
18	Recent Trends and Innovation in Wildlife Management Mrs. Snehal Sanket Jadhav	77
19	Study of Mangrove Associated Flora of Dahisar Mangrove Park, Kandarpada, Mumbai, India *Delphine Pereira , **Sapna Sharma	80

Scanned with CamScanner

Management Guru: Journal of Management Research (International Journal) Vol.V, Issue-4, May 2017 ISSN 2319-2429

व्यवस्थापकीय नेतृत्व

प्रा. मीना लक्ष्मण मुठीक
गोवेली महाविद्यालय, गोवेली
ता. कल्याण, जि. ठाणे.

व्यवस्थापनशास्त्र या विषयात वापरले जाणारे तीन महत्त्वाचे शब्द व्यवस्थापन, प्रशासन आणि संघटन या शब्दात असणारी कल्पना, अर्थ आणि व्याख्या यांचा अभ्यास केला जातो. व्यवस्थापकाच्या संचालन कार्याचा अभ्यास करताना असे दिसते की, संचालन व्यवस्थापकाला आपल्या हाताखालील सहाय्यकांना, मदतनिसांना आदेश द्यावे लागतात, सूचना द्याव्या लागतात, मार्गदर्शन करावे लागते व व्यवस्थापकीय कार्याचे नेतृत्व करावे लागते. संचालन कार्यातील नेतृत्व-कार्य इतके महत्त्वाचे कार्य आहे की, आजच्या युगात त्याला व्यवस्थापनाचे एक महत्त्वाचे कार्य व एक स्वतंत्र अभ्यासाचा विषय म्हणून मान्यता मिळाली आहे. कारण जर व्यवसायाच्या कार्याचे नेतृत्व यशस्वीपणे केले तर व्यवसाय यशस्वी होऊ शकतो. जर व्यवसायाचे नेतृत्व अयोग्यपणे झाले तर व्यवसायाला यश मिळू शकत नाही. ग्लोवरच्या म्हणण्याप्रमाणे व्यवसायातील अपयशाचे मुख्य कारण म्हणजे व्यवसायाला लाभलेले दुर्बल नेतृत्व हे व्यवसायाच्या अपयशाला इतर कोणत्याही कारणापेक्षा महत्त्वाचे कारण ठरते.

व्यावसायिक संघटनेचे उद्देश साध्य करण्यासाठी संघटनेतील कार्यरत विविध मानवीय घटकांना कार्य करण्यासाठी प्रवृत्त करणाऱ्या आणि प्रेरणा देणाऱ्या व्यक्तीस नेतृत्व असे म्हणतात. नेतृत्वास नेता असेही म्हणतात. व्यवस्थापनात जो सतत नेता राहतो, त्यास नेता मानले जाते. राजकारणात मात्र ही संकल्पना काही अंशी लागू पडते. व्यवसायिक संस्थेचे ध्येय साध्य करण्यासाठी इतरांकडून काम करून घेणे आणि इतरांसोबत काम करणे हे महत्त्वाचे असते. संघटनेला नेतृत्व देण्याची जबाबदारी, मार्गदर्शन करण्याची जबाबदारी नेतृत्वाकडे असते. सर्वच व्यक्ती चांगले नेतृत्व देतीलच असे समजणे चुकीचे ठरते. संघटनेच्या नेतृत्वाशी निगडीत आहेत. म्हणून सोप्या शब्दात नेतृत्व हा संघटनेतील मानवीय घटकांवर प्रभाव पाडण्याची कला आहे. इतकेच नव्हे तर नेतृत्व हा असा गुण आहे की, ज्यामुळे नेत्याला अपेक्षित अनुयायी मिळतात. हे अनुयायी आपण होऊन नेत्याचे आदेश निमूटपणे पाळतात आणि नेत्याच्या सांगण्याप्रमाणे वागण्याचा प्रयत्न करतात.

"नेतृत्व म्हणजे लोकांना प्रभावित करून पारस्परिक उद्दिष्टे साध्य करता यावीत याकरिता प्रयत्न करण्यासाठी प्रवृत्त करण्याची क्षमता होय." अशी जॉर्ज टेरी यांनी व्याख्या केली आहे.

"नेतृत्वाच्या इच्छेनुसार अनुयायांना वागण्याकरता प्रवृत्त करण्याची क्षमता म्हणजे नेतृत्व होय." ही व्याख्या फ्रँकलीन मूर यांनी केली आहे.

लिव्हिंगस्टनने नेतृत्वाची व्याख्या पुढीलप्रमाणे केलेली आहे. "समान उद्दिष्टांची परिपूर्तता करण्याकरीता इच्छा जागृत करण्याची शक्ती म्हणजे नेतृत्व होय."

नेतृत्वाचे कार्य व महत्व म्हणजे प्रतिनिधित्व करणे, अनुयायांचे प्रतिनिधित्व करणे, अनुयायांना प्रेरणा देणे, सांघिक भावना जोपासण्यासाठी, मार्गदर्शन करणे, संघटनेतील अनुयायांच्या हिताची जोपासना करणे, समन्वय साधणे, उदिदष्टांची पूर्तता करणे, अनुयायांच्या क्षमतेचा उपयोग करून घेणे, मानवीय संबंधांची निर्मिती आणि जोपासना करणे, संघर्ष टाळणे इत्यादी हे होय.

व्यवस्थापनात नेतृत्वाची भूमिका ही अतिशय महत्वपूर्ण असते. ती भूमिका पुढीलप्रमाणे आपणास सांगता येईल.

१) मार्गदर्शन : व्यवस्थापनात नेत्याने दिलेले मार्गदर्शन हे सहाय्यकांनी स्विकारले तर संघटनेचा विकास होतो.

२) भूमिका : व्यवस्थापकीय नेतृत्वाने व्यवस्थापनात अधिकार वापरण्याची भूमिका ठेवू नये.

३) उपयोग : व्यवस्थापनात मध्यम किंवा कनिष्ठ स्तरावर कार्य करणाऱ्या व्यवस्थापकांच्या अंगी असलेल्या तांत्रिक सामर्थ्य आणि बौधिक ज्ञानाचा उपयोग करून घेतला पाहिजे.

JEEVANDEEP SHAIKSHANIK SANSTHA POI'S ARTS, COMMERCE & SCIENCE COLLEGE, GOVELI

NAAC-Accredited

Affiliated to University of Mumbai

ONE DAY NATIONAL CONFERENCE

on

"Emerging Approaches in Humanities, Social Sciences & Commerce"

On Saturday 4th Feb. 2017

organized by

Department of Humanities, Social Sciences & Commerce

ISBN- 978-1-365-72753-5

Scanned with CamScanner

Editors-In-Chief

Dr.Padalkar Nilesh S. (Head Dept. of Geography)

Mr.Herode Yuvraj N. (Head Dept.Of.English.)

Associate Editors

Mr.Bhutale Dattatray M.

Mr. Herode V.J.

Mr. Kanse R.R.

Miss. Pawar B.G.

Mrs. Chavan D.G.

Miss.Mulik M.L

Mr. Talwar M.M.

Mrs. Pande A.A.

Mr. Chede.S.G.

Miss. Malbari Namrata

Published by:
International Research Journal of India
4 Feb, 2017
ISBN-978-1-365-727[illegible] 5

Scanned with CamScanner

IRJI
INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF INDIA
VOLUME-II,ISSUE-VI, FEB-2017

भारताचा आंतरराष्ट्रीय व्यापार आणि जागतिकीकरण

प्रा. मीना लक्ष्मण
मुळीकगोवेली महाविद्यालय, गोवेली

भारत स्वतंत्र होण्याआधी ब्रिटिशांची एक वसाहत म्हणून ओळखला जात होता. तो कच्च्या मालाची निर्यात करीत होता. उद्योगात तयार झालेल्या कारखानदारी वस्तूंची आयात करीत होता. त्यामुळे भारताचा औद्योगिक विकास झालेला नाही असे म्हणावयास काही हरकत नाही. भारतातील अनेक हस्तव्यवसाय व कलाकृतींचा ऱ्हास झालेला दिसून येतो. त्यामुळे भारत निर्यात जास्त आणि आयात कमी असणारा देश म्हणून ओळखला जात होता.

स्वातंत्र्यप्राप्ती नंतरचा बऱ्याच कालावधीत भारतामध्ये समाजवादी अर्थव्यवस्थेचा मार्ग अवलंबण्यात आला. भारतात सुरूवातीस खाजगी क्षेत्राच्या अर्थव्यवस्थेतील सहभागावर परदेशांशी व्यापारावर आणि इतर देशांकडून भारतात होणाऱ्या थेट गुंतवणुकीवर कडक बंधने होती. मात्र १९९०च्या दशकाच्या सुरूवातीपासून भारताने हळूहळू परकीय गुंतवणुकीवरील आणि व्यापारावरील नियंत्रण कमी करून, आपली अर्थव्यवस्था आर्थिक सुधारांद्वारे खुली करायला सुरूवात केलेली दिसून येते. मात्र राजकारणातील मतभेद आणि भिन्न विचारधारांमुळे, सरकारी उद्योगांचे खाजगीकरण आणि विशिष्ट क्षेत्रांमधील खाजगी आणि परकीय सहभागाला मार्ग खुला करणे अशा आर्थिक सुधारांमधील काही महत्त्वाच्या गोश्टी मंद गतीने पुढे सरकत आहेत. १९८०च्या दशकाच्या अखेरीस राजीव गांधीच्या सरकारने उद्योगांवरचे नियंत्रण कमी करण्यास सुरूवात केली. सरकारने किमतींचे नियमन करणे कमी केले आणि उद्योगांवरचा करही कमी केला. यामुळे विकासदर वाढण्यास सुरूवात झाली, परंतु त्यामुळे सरकारी महसूलातील तूट वाढली आणि प्र... चालू खात्याचे स्वास्थ्यही बिघडायला लागले.

भारतात उपभोग्य वस्तू, ... पेट्रोलियम पदार्थ, धातू, लोखंड, पोलाद, ... रसायने, गोळ्या आणि औषधे, मोती, मौल्यवान ... आणि वाहूतक साधने या आयात केल्या जा... प्रमुख वस्तू आहेत. तर चहा, कॉफी, ... भाजीपाला, सूती कापड, सूत, चामड्याच्या ... कच्चे लोखंड, हस्तोद्योगातील वस्तू, तांदूळ, ... मस्य उत्पादने या प्रमूख वस्तू निर्यात केला जात...

भारताच्या आर्थिक उदारीकरणाचा ... खाजगीकरणाचा अंतिम हेतू जागतिकीकरण हा ... जागतिकीकरण हा अत्यंत महत्वपूर्ण आणि ... विषय आज झाला आहे. जागतिकीकरण हे ... आर्थिक धोरणाचे एक महत्त्वाचे सूत्र ... जागतिकीकरण म्हणजे वस्तू, सेवा, तंत्रज्ञान ... भांडवलाच्या हालचालींवरील सर्व प्रकारचे निर्बंध ... करणे व त्यांचा प्रवाह सुखकर व गतिमान करण्याची प्रक्रिया होय. थोडक्यात व्यापार, वित्त, रोजगार, तंत्रज्ञान, दळणवळण, विदेशी स्थलांतर, पर्यावरण, शासन समाजव्यवस्था व संस्कृती अशा ... प्रकारच्या क्षेत्रामधून होणारे रूपांतर म्हणजे जागतिकीकरण असे म्हणता येईल.

श्रवणकुमार सिंग यांचे मते, जागतिकीकरण म्हणजे सर्व देशांची एकच बाजारपेठ निर्माण करणे आणि त्या बाजारपेठेत जगातील साधनसामग्री ... आणि भांडवलाचे सुलभ परिचालन निर्माण करणे होय.

प्रा. देवेंद्र ... म्हणतात की ...

Scanned with CamScanner

बाजाराधिष्ठीत आर्थिक विकासाच्या डावपेचातून जागतिकीकरणाचे धोरण अस्तित्वात आले. या धोरणात आंतरराष्ट्रीय स्पर्धात्मक वातावरणाशी राष्ट्रीय अर्थव्यवस्थेचा समन्वय साधण्याचा प्रयत्न केला जातो.

भारताच्या आंतरराष्ट्रीय व्यापाराची वैशिष्ट्ये आपणास पुढीलप्रमाणे दिसून येतात.

१.अमेरिकेशी भारताचा व्यापार अधिक राहिला आहे.

२.नवीन व्यापारी भागीदारात नवीन व्यापारी मित्र जोडले गेले आहेत.

३.आर्थिक विकास व सहकार्य संघटन देशाशी वाढता व्यापार.

४.भारताने विकासाची प्रक्रिया वेगाने सुरू ठेवण्यासाठी विकसनशील जे देश आहेत त्यांच्याशी व्यापारी संबंध सतत वाढविण्याचा प्रयत्न केला आहे.

५.पेट्रोलियम निर्यातक देशाशी वाढता व्यापार सुरू केला आहे.

६.जे पूर्व युरोपियन देश आहेत त्या देशाच्या व्यापारात घट केली आहे.

७.आयातीचे वेगवेगळे मार्ग उपलब्ध करून कच्च्या मालाची आयात करण्यासाठी विकसनशील देशांची निवड केली आहे.

८.निर्यातीसाठी मोठे व आकर्षक मार्ग तयार केले.

९.भारताने प्रगत देशांच्या व्यापारात वाढ केली.

जागतिक व्यापार संघटनेची उद्दिष्टे :

१. जगातील सर्व देशातील लोकांचे व्यक्तिमत वाढविणे.

२. देशादेशात रोजगार संधी वाढविणे.

३.जगातील उपलब्ध साधनसामग्रीचा पर्याप्त उपयोग व्हावा आणि त्यातून लोकांच्या राहणीमानाचा दर्जा उंचावला जावा.

४.विकसनशील देशांच्या आर्थिक गरजा लक्षात घेऊन त्यांना जागतिक व्यापारात हिस्सा मिळवून देणे.

५.देशादेशात भेदभाव करणारी व्यापारी वर्तणूक नश्ट करणे.

६.सर्व राष्ट्रांना जागतिक व्यापाराचा लाभ मिळेल अशी व्यवस्था निर्माण करणे.

७.परस्परांना हितकारक जागतिक व्यापारी व्यवस्था प्रस्थापित करणे.

८.परकिय व्यापाराच्या विस्तारातून विकसनशील देशाच्या गरजा लक्षात घेऊन त्यांना चांगला व समतोल हिस्सा मिळेल अशी व्यवस्था निर्माण करणे.

९.आंतरराष्ट्रीय व्यापार हे आर्थिक वृद्धीचे परिणामकारक गोष्ट आहे हे लक्षात घेऊन व्यापारातील अडथळे दूर करणे.

१०.व्यापारातील स्पर्धाशक्तीत वाढ होवून त्यातून जागतिक एकात्मता निर्माण व्हावी.

११.आर्थिक उदारीकरणाचे धोरण स्वीकारणे व जकाती कमी करणे.

१२.जागतिक रोजगार संधीत वाढ घडवून आणणे व राष्ट्राच्या विकासाला गती देणे.

१३.आंतरराष्ट्रीय संस्थांमध्ये अधिक सहकार्य वाढीला लावणे.

१४. विवाद निवारण्याच्या यंत्रणेत सुधारणा करणे.

जागतिक व्यापारामुळे व्यापारात उदारीकरण, औद्योगिकीकरण, कृषी उत्पादने, जकातेतर प्रतिबंध, कापड उद्योग, नवीन क्षेत्रांना मार्गदर्शन, बौद्धीक स्वामित्वाचे अधिकार, व्यापार संबंधित गुंतवणूक उपाय, बळकट नियम, डंपिंगविरोधी उपाय, औद्योगिक अर्थसाहाय्य, विकसनशील देशांवरील परिणाम इत्यादी गोष्टींमधे मोठे यश प्राप्त होत असलेले दिसून येत आहे. तर सेवेतील व्यापारात तोटा, बहुतंतू कराराचा सापेक्ष लाभ, व्यापाराशी संबंधित वादाचे विषय, शेती साहाय्यासाठी अपुरी तरतूद, सार्वजनिक वाटप पद्धतीकडे दुर्लक्ष, जीवितांचा पेटंट अयोग्य, असमान स्पर्धा जागतिक व्यापार संघटनेती हुकमत, बहुमताचा अनावश्यक आग्रह,अनावश्यक कालावधी इत्यादी गोष्टीमुळे जागतिक व्यापाराला अपयश मिळत आहे.

भारताने जागतिकीकरणाचे धोरण स्वीकारल्यामुळे जागतिकीकरणाच्या नियमांचे पालन करावे लागत आहे. त्यामुळे भारताच्या अर्थव्यवस्थेवर व अर्थव्यवस्थेतील विविध क्षेत्रांवर जागतिकीकरणाचे परिणाम झालेले दिसून येतात. भारताने आयातीवरील प्रशुल्क कमी करावे, उपभोग्य वस्तूंच्या आयातीवर घातलेली नियंत्रणे हटवावीत, नकारात्मक निर्बंध दूर करावेत इत्यादीबाबत जागतिक व्यापार संघटना भारतावर दडपण आणत आहे. परिणामी भारताने प्रामाणिकपणे करारातील अटींचे पालन करून सीमाशुल्क दरवर्शी घटवत नेले. यामुळे भारतीय

Scanned with CamScanner

SNDT WOMEN'S UNIVERSITY

CENTRE FOR DISTANCE EDUCATION

Sir, Vithaldas Vidhyavihar, Juhu Road, Santacruz (West), Mumbai 400 049.
Tel : 022 - 2660 7758 / 2660 8176 / 2660 8193 / 2660 8493, Extn.: 223

M.A. I - Economics

Semester-II

(New Course 80 Credits)

(w.e.f. 2014-15)

Course Name : Economics of Growth and Development

Course Code : 206004

Medium : Marathi

Scanned with CamScanner

Centre for Distance Education

SNDT Women's University

Mumbai- 49

M.A. I-Economics

(W.e.f. 2014-15)

(New Course 80 Credits)

Semester- II

Course Name: Economics of Growth and Development
Course Code: 206004

(Marathi Medium)

Scanned with CamScanner

Course Preparation Team

- **Content Writers:**

Ms. Meena Mulik

- **I/C Director:**

Dr. Arundhati Chavan

- **Co-ordinator:**

Mr. Mangesh Kadam

(Asst. Professor-cum-Asst.Director)

- **Course Coordinator:**

Dr. Falguni Vahanwala

- **Instructional Dessigner:**

Ms. Trupti Gawde

@Centre for Distance Education, S.N.D.T Women's University.

All rights reserved. No part of this work may be reproduced in any form by mimeograph or any other means without written permission from centre for Distance Education, S.N.D.T Women's University. Publishing year 2015.

Scanned with CamScanner

SNDT WOMEN'S UNIVERSITY

CENTRE FOR DISTANCE EDUCATION

Sir, Vithaldas Vidhyavihar, Juhu Road, Santacruz (West), Mumbai 400 049.
Tel : 022 - 2660 7758 / 2660 8176 / 2660 8193 / 2660 8493, Extn.: 223

M.A.-II (Economics)

(W.e.f. 2014-15)

(New Course 80 Credits)

Semester-III

Course Name : Macro Economics-I

Course Code : 306005

Medium : Marathi

Scanned with CamScanner

Centre for Distance Education

SNDT Women's University

Mumbai- 49

M.A.II - Economics

(W.e.f. 2014-15)

(New Course 80 Credits)

Semester- III

Course Name: Macro Economics- I
Course Code: 306005

(Marathi Medium)

Scanned with CamScanner

Course Preparation Team

- **Content Writers:**

  Dr. Shivanand Suryawanshi

  Mrs. Sulakshana Bayas

  Ms. Meena Mulik

- **I/C Director:**

  Dr. Arundhati Chavan

- **Co-ordinator:**

  Mr. Mangesh Kadam

  (Asst. Professor-cum-Asst.Director)

- **Course Coordinator:**

  Dr. Falguni Vahanwala

- **Instructional Dessigner:**

  Ms. Minal M.Kawale

  Ms. Trupti Gawde

@Centre for Distance Education, S.N.D.T Women's University.

All rights reserved. No part of this work may be reproduced in any form by mimeograph or any other means without written permission from centre for Distance Education, S.N.D.T Women's University. Publishing year 2016.

Scanned with CamScanner

MAH/NAN/10936/2015
ISSN : 2454-7905
SJIF 2021 - Impact Factor: 6.91

Worldwide International Inter Disciplinary Research Journal

(A Peer Reviewed)

Year - 7, Vol.I, Issue-XLIV, December 2021

Editor : Mrs. Pallavi Laxman Shete

Quarterly Research Journal

(Arts - Humanities - Social Sciences - Sports, Commerce, Science, Education, Agriculture, Management, Law, Engineering, Medical, Ayurveda, Pharmaceutical, Journalism, Mass Communication, Library Science Faculty's)

Scanned by TapScanner

31.	प्रतित्यसमुत्पाद एक मुलसिध्दांत / तत्त्व	डॉ. सुभाष ब. कांबळे	181
32.	ब्रीक्स समुहाचा मानव विकास निर्देशांक : एक तुलनात्मक अभ्यास	नागेश रामदास पतंगे डॉ. अशोक टिपरसे	187
33.	अल्पसंख्या धाकात तर लोकशाही धोक्यात	प्रा. डॉ. लोखंडे बी. बी.	193
34.	भारतातील दारिद्रय, त्याचे मोजमाप आणि दारिद्रय निर्मुलनासाठी शासकीय योजना	प्रा. डॉ. नागेश मोहनराव सूर्यवंशी	198
35.	करोना विषाणूचा जगाला विळखा	अमोल दीपकराव धुळे प्रा. डॉ. सुहास दुर्गादास पाठक	206
36.	मिरज महार सत्याग्रह	प्रा. डॉ. शशिकांत एस. संघराज	210
37.	'मला उद्ध्वस्त व्हायचयं' मधील परखड आणि स्पष्ट वक्ती मल्लिका	डॉ मंजुषा समर्थ	216
38.	पर्यावरणीय नीतीशास्त्र व सत्ताशास्त्र	डॉ. रामेश्वर रावसाहेब कणसे	219
39.	गोपाळ गणेश आगरकरांचे जीवन चरित्र	डॉ. रंजलकर विनिता विनोदराव	224
40.	अमरावती शहरातील घनकचऱ्याची स्थिती आणि व्यवस्थापन	कु. प्रतिक्षा हरिश्चंद्र बैतुले डॉ श्रीप्रभू जी. चापके	227
41.	भारतातील राजकीय पक्षांच्या वाटचालीची राजकीय मीमांसा	प्रा. संदीप गजेराम घुगे	232
42.	तैत्तिरीय उपनिषदातील पंचकोश संक्लपना	डॉ. सौ. कुलकर्णी एस. एन	237
43.	राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांचे ग्रामगीतेतील शिक्षण विषयक विचार	प्रा. डॉ. जगताप यु. एस	240
44.	प्रवरा ग्रामीण विकासाचे महामेरू - पद्मभूषण डॉ. बाळासाहेब विखे पाटील	डॉ. कुंदा बाळासाहेब कवडे	243
45.	भारतातील आरक्षण धोरणाचा चिकित्सक अभ्यास	डॉ. विजय तुन्टे अशोक पाडवी	247
46.	गंगाखेड विधानसभा सदस्यांचे विकासात्मक कार्य: (२००० - २००४)	डॉ. भालचंद्र वै. धर्मापूरीकर	255
47.	चतुर्थक, दशमक व शतमक	Dr. Rajesh G. Umbarkar	261
48.	''जागतिकीकरण आणि महीला सक्षमीकरण''	प्रा. डॉ. राजू लक्ष्मण आदे	264
49.	छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या प्रशासनाची वैशिष्ट्ये	प्रा. डी. झेड. सावळे डॉ. टी. बी. राजदेव	269

Scanned by TapScanner

ISSN: 2454 – 7905

SJIF Impact Factor: 6 . 91

Worldwide International Inter Disciplinary Research Journal

A Peer Reviewed Referred Journal

Quarterly Research Journal

(Arts-Humanities-Social Sciences- Sports, Commerce, Science, Education, Agriculture, Management, Law, Engineering, Medical-Ayurveda, Pharmaceutical, MSW, Journalism, Mass Communication, Library sci., Faculty's)

www.wiidrj.com

Vol. I ISSUE - XLIV Year – 7 Dec. 2021

Editor in Chief

Mrs. Pallavi Laxman Shete
Principal, Sanskrti Public School, Nanded.(MH. India)
Email: Shrishprakashan2009@gmil.com

Director

Mr. Tejas Rampurkar
(For International contact only +91-8857894082)

Address for Correspondence

Website: www.wiidrj.com

House No.624 - Belanagar, Near Maruti Temple,
Taroda (KH), Nanded – 431605
(India -Maharashtra)
Email: Shrishprakashan2009@gmil.com
umbarkar.rajesh@yahoo.com
Mob. No: +91-9623979067

Scanned by TapScanner

पर्यावरणीय नीतीशास्त्र व सत्ताशास्त्र

डॉ. रामेश्वर रावसाहेब कणसे
जीवनदीप कला, वाणिज्य व विज्ञान, महाविद्यालय गोवेली, कल्याण

प्रस्तावना :–

प्रस्तुत शोधनिबंधामध्ये 'पर्यावरणीय नीतीशास्त्र' या नीतिशास्त्राच्या नविन शाखेची चिकित्सात्मक मांडणी करण्यात आली आहे. पर्यावरणीय नीतिशास्त्र व सत्ताशास्त्र तत्त्वमीमांसा या परस्परसंबंध असणाऱ्या शाखा आहेत वा एकाच शाखेत याचासमावेश होतो, याचा उहापोह येथे करण्यात आला आहे. पर्यावरणीय नीतीशास्त्र (Environmental Ethics) परिस्थितीकी (Ecology), पर्यावरणवाद (Environmentalism) व पर्यावरण अध्ययन यामध्ये असणारा भेदही येथे चर्चिला गेला आहे. पर्यावरणाची व्यापक अशी व्याख्या व त्याचा मानवीमूल्यांशी असणारा संबंध राखून स्वतःप्रमाणेच पर्यावरणातील इतर घटकही आहेत हा आत्मियतेचा दृष्टिकोन वृद्धिंगत व्हावा या अनुषंगाने मांडणी केलेली आहे.

माणूस हा समाजशील प्राणी आहे. बौद्धिक असणं हे तर त्याचं व्यवच्छेदक लक्षण आहे. त्याचबरोबर ईच्छास्वातंत्र्याची नैसर्गिक देण त्याला लाभली आहे यामकारणाने तो 'नैतिककर्ता' ही (Moral agent) आहे. सृष्टीमध्ये नैतिक, अनैतिक या संकल्पना माणसाबद्दलच चर्चिल्या जातात. थोडक्यात नीतिशास्त्र माणसाचा विषय आहे. नीतिशास्त्राच्या उपयोजित नीतिशास्त्र या शाखेची 'पर्यावरणीय नीतिशास्त्र' ही नविन शाखा आहे. सन १९१५ मध्ये अल्बर्ट श्वायत्झर (१८७५–१९६५) या जर्मन तत्त्वेत्यान `मांडलेला 'जीवनविषयक पूज्यभाव' (The Reverence for Life) हा विचार जगातील पहिला पर्यावरण नीतिचाविचार मानला जातो. जीवन या संकल्पनेत श्वायत्झर यांनी पृथ्वी व सर्व सजीव सृष्टीचा समावेश केला आहे. पाश्चिमात्य जगतात १९७० नंतर या शाखेचा शास्त्रीय विचार होऊ लागला.

पर्यावरण नीतिशास्त्र पाच समस्यांचा विचार करते. १) प्रदूषण २) नैसर्गिक साधन संपत्तीचा दुरूपयोग ३) वाढती लोकसंख्या ४) प्राण्यांविषयी माणसांची अभिवृत्ती आणि माणूस त्यांना देत असलेली वागणूक ५) विविध प्रकारच्या पर्यावरण प्रणालींचे स्वयंसिद्ध मूल्य.

माणसाचे माणसाशी असणारे न्यायपूर्ण आचरण शक्यतो नीतिशास्त्राच्या कक्षेत येत होते, परंतु या प्राचीन मान्यतेला छेद देत मनुष्याव्यतिरिक्त अन्य घटकांचाही याबाबतीत आज विचार केला जात आहे. पर्यावरणीय नीतिशास्त्रात सृष्टितील मूल्ये आणि त्याप्रती मानवाची कर्तव्ये याशी निगडीत सिद्धांताचा अभ्यास केला जातो. सृष्टीला स्वतोमूल्य आहे, या मान्यतेतूनच नीतिशास्त्राला नवआयाम प्राप्त होतो व तो पर्यावरणीय नीतिशास्त्राच्या रूपाने परिणत होतो. मानव व मानवेतर घटकांशी असणारा मुल्यसंबंध हा या नीतिशास्त्राचा अभ्यासविषय आहे. वस्तुतः मानव हा सुद्धा पर्यावरणातील एक घटक

Scanned by TapScanner

12) जागतिकीकरणाचा आदिवासी अर्थव्यवस्थेवर झालेला परिणाम विशेष संदर्भ पालघर...
प्रा. गुरूनाथ एम. घुटे, जि. ठाणे ||50

13) जागतिकीरणाच्या प्रक्रियेत आदिवासीचे स्थान : समाजशास्त्रीय विश्लेषण
प्रा. डॉ. साहेबराव हिवाळे, वैजापूर ||54

14) जागतिकीकरण आणि महाराष्ट्रातील आदिवासिंची स्थिती
प्रा. जोगदंड बी. एस., गेवराई ||58

15) जागतिकीकरणाची संकल्पना
प्रा. रुपाली कांबळे, मुंबई ||60

16) आदिवासी : लोकसंस्कृती व साहित्य परंपरा
श्री. एल. डी. उमवणे, किन्हवली ||65

17) जागतिकीकरणाचे महाराष्ट्रातील आदिवासी अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम
प्रा. लक्ष्मी पडवळ, ठाणें ||69

18) आंध आदिवासींचा समाजशास्त्रीय अभ्यास
प्रा.डॉ. वेदप्रकाश अविनाश मलवाडे, & प्रा.नवगणकर आर.व्ही., सेनगाव ||72

19) जागतिकीकरणाचा भारतीय आदिवासी शिक्षणावर परिणाम
_निहारिका देशमुख, ठाणे ||75

20) आदिवासी युवकांच्यावरील जागतिकीकरणाचा प्रभाव: एक समाजशास्त्रीय अभ्यास
श्री. पी . डी. पाटील, सांगली ||79

21) जगतिकीकरण आणि आदिवासी कविता
प्रा. विनोद चंद्रकांत पाटील, शिवळे ||83

22) जागतिकीकरणाचा कातकरी समाज जीवनावर झालेला परिणाम
प्रा. चिंतामण भोईर, ता. कल्याण ||87

23) जागतिकीकरण आणि मराठी आदिवासी साहित्य
प्रा. राजू शंकर शनवार, जि. ठाणे ||94

24) जागतिकीकरण : व्यापकता व व्यामिश्रता
प्रा. रामेश्वर रावसाहेब कणसे, कल्याण ||96

www.vidyawarta.com/03 http://www.printingarea.blogspot.com

Scanned by TapScanner

शिक्षणाच्या सार्वत्रिकरणामुळे थोडयाफार प्रमाणात आदिवासी तरूणवर्ग शिक्षित झाला म्हणून काय आदिवासींचा विकास झाला? हिंदू स्वत:च्या फायद्यासाठी आदिवासींना मुख्य प्रवाहात ओढू पाहत आहेत. आदिवासींना त्यांचे नितिनियम बाळगायला लावत आहेत. हा मुख्य प्रवाहच आम्हाला मान्य नाही. ही डॉ. विनायक तुमरामांची ठाम भूमिका आपल्याला मान्य करावीच लागेल. मराठी साहित्याविश्वातील संत—पंत—तंत परंपरेत आणि मध्ययुगीन मराठी ललित साहित्यात आदिवासी साहित्याचा विचार केलेला दिसत नाही. लोकसाहित्याच्या अभ्यासात मात्र आदिवासींच्या लोकसाहित्याचे संकलन करण्यावर भर दिसतो. आदिवासी हे जंगलात दऱ्याखोऱ्यांत अतिदुर्गम भागात राहत असल्यामुळे, त्यांच्यापर्यंत शिक्षणाचा प्रसार उशिराच झाला. म्हणून तर आदिवासी लेखकांच्या बाबतीत साहित्यनिर्मितीची प्रक्रिया १९७५ पासून सुरू झालेली पाहायला मिळते. आधुनिक मराठी साहित्याच्या युगशैलीचा स्वीकारच आदिवासी साहित्यिकांनी केलेला दिसतो, म्हणूनच कथा, कादंबरी, कविता, चरित्र, नाटक, आत्मचरित्र यांसारख्या आधुनिक मराठी साहित्य प्रकारांतून मराठी आदिवासी साहित्य प्रकटलेले दिसते.

संदर्भसूची :

• आदिवासी साहित्य, समाज, संस्कृती आणि विकास: डॉ. साळवे शशिकांत शब्दश्री प्रकाशन, जुन्नर २०१८.

• आदिवासी साहित्य आणि लोककल: डॉ. फड शत्रुघ्न, वसई २०१२.

• आदिवासी साहित्य विविधांगी आयाम: डॉ. गावित माहेश्वरी, चिन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद,मार्च २०१५.

❑❑❑

24

जागतिकीकरण : व्यापकता व व्यामिश्रता

प्रा. रामेश्वर रावसाहेब कणसे

तत्वज्ञान विभाग,

कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय गोवेली, कल्याण

****

जागतिकीकरण ही संकल्पना प्रामुख्याने अर्थव्यवस्थेशी निगडित आहे. यामध्ये केवळ भौतिक साधनसंपत्तीचे आदान—प्रदान नसुन जगातिल कुठल्याही व्यक्तिला वा व्यक्तिसमुहाला इतर देशांमध्ये उद्योग उभारण्यास दिलेली मोकळीक अभिप्रेत आहे. थोडक्यात मुक्त अर्थव्यवस्थेचा यामध्ये प्रामुखने अंतर्भाव होतो. परंतु जागतिकीकरणाला फक्त अर्थव्यवस्थेशी निगडित ठेवणे संकुचित अर्थानेच योग्य ठरले. खरे पाहता जागतिकीकरण ही व्यापक संकल्पना आहे, जी मानवी अस्तित्वाच्या अनेक भागांना सामावून घेते. प्रस्तुत शोधनिबंध हा जागतिकीकरणाची संकल्पना, तिचे व्यापकत्व व व्यामिश्रता व जागतिकीकरणाचा मानवी जीवनावर झालेला विधायक व विघातक परिणाम याचे तात्विक विश्लेषण करण्याचा एक प्रयत्न आहे.

जागतिकीकरण म्हणजे स्थानिक वस्तुंची किंवा घडामोडींची जागतिक स्तरावर स्थानांतरणाची प्रक्रिया होय. यामध्ये प्रामुख्याने राष्ट्रीय अर्थव्यवस्थेला आंतरराष्ट्रीय अर्थव्यवस्थेसाठी खुले केले जाते.

व्युत्पत्तीशास्त्रानुसार ळसवइंसप्रंजपवद हे पद ळसवइंसप्रम या शब्दापासून निर्माण झाले आहे; ज्याचा अर्थ अर्थव्यवस्थेचे आंतरराष्ट्रीय जाळे निर्माण होणे होय. पण खरे पाहता जागतिकीकरण ही संज्ञा सुरूवातीसच म्हटल्याप्रमाणे फक्त अर्थव्यवस्थेशी l aßk ulgh ; k l aHkZ Martin Albrow आणि Alizabeth King या समाजशास्त्रज्ञांनी जागतिकीकरणाची केलेली व्याख्या अधिक संयुक्तिक वाटते. त्यांच्या

Scanned by TapScanner

HUMAN CONCERNS AND ISSUES IN SOCIAL SCIENCES

(Book III)

Editors

K. M. Nagargoje

J. R. Solunke

ISBN: 978-93-83871-12-4

Human Concerns and Issues in Social Sciences

Book- III

Edited by K. M. Nagargoje & Dr. J. R. Solunke

First Published: April, 2017

© Centre for Humanities & Cultural Studies, Kalyan

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means without written permission of the copyright owner.

Printed & Published by Dr Kalyan Gangarde *for* New Man Publication,
A/108, Brahma Apts, Nr. Dattadham, Parbhani- 431401.
Mob. + 91 9730721393, +91 9420079975
Email: nmpublication@gmail.com
www.newmanpublication.com

Typesetting and Cover Desiging: Prof. Mohan Patil & Seema Zade

Price- Rs. 350/-

Disclaimer: Articles in this book do not reflect the views or policies of the Editors or the Publisher. Respective authors are responsible for the originality of their views / opinions expressed in their articles / papers- **Editors**

25. E- Resources In College Libraries Of Ahmednagar With Reference A Study/ Pawar Shubhangi Raosaheb / 146
26. The Effect Of Library Staff Training And Development / Rajaram Vaman Kapadi / 155
27. Information Communication Technology In Libraries: An Overview / Dr Sudhakar B. Telke / 160
28. Imporatance Of Ict In Academic Libraries / Dr. Sunil H. Urkudkar / Prashant K.Bhatkar / 164
29. Library Automation In India: A Survey Of Information Retrieval System Of Central Library Of Iit Delhi / Mrs Sunita Patil / 169
30. Knowledge Management / Tamboli Mubarak Shahabuddin / 177
31. Role of Library in the Development of Society / Dr. V. A. Kale & Datta Pawar / 183
32. Role Of Knowledge Management In Libraries / Mr. Vinayak Savatagi / 187
33. Library And Information Science Education In Indian A Historical Perspectivw / Shinde M.U./ 194
34. महाराष्ट्रातील कृषी पर्यटन व्यावसाय एक भौगोलिक विश्लेषण / प्रा. डॉ जयदीप रा. सोळूंके / 201

26

The Effect Of Library Staff Training And Development

Mr. Rajaram Vaman Kapadi
Librarian,
JSSP's Arts, Commerce & Science College, Goveli
At.Kalyan, Dist.Thane 421301
E-mail. Rajkapadi123@gmail.com

Introduction:

From time immemorial in India, training has been an integral part of life. Guru-shishya or teacher-students bonds are from the traditional roots of training. Students imbibe values and learn correct patterns of action from their teachers. Mothers are the earliest trainers. Children learn how to behave in society from their mothers. In adulthood, from the family to school and higher education; at the workplace and in the outside world, we need training in order to work smoothly and efficiently. In specific fields, specialized training is required, e.g. hospitals, armed forces, etc.

Libraries are storehouses of knowledge. The foundation of library and information science is reference service or providing service to readers. In order to give quality service to those who require it, library staff has to be trained. Basic training is provided by certificate, diploma and degree courses. In today's age of information technology, however, this professional training is not sufficient to cope with the rapid and dynamic changes in technology. Library staff has to adapt accordingly by obtaining expertise and familiarity with new technology.

Research Methodology:

The present study is mainly based on the secondary data which is collected from various books, magazines and internet etc. the collected information is analyzed with the help of suitable technique.

Definition of training:

Training in libraries is the systematic instruction to staff at all levels in new attitudes or new skill; random bits of continuing education or more learning on the job, cannot be called training: the term implies a scheme of instruction which is more-or-less formal and ongoing, which is planned, systematic, consistent, pervasive and monitored to measure its effectiveness. Training should be developed to become pro-active-an advance response, identifying new services, skills and methods, locating unsuspected problems and leading the way towards and improved standard of service.